

Printed by Rameshchandra Yerra Bhodga, at the Nirnayachakra Press, 23 Kolbhat Lane, Bombay

Published by Bahadurabad Ghobalband Javed, Baroda, Gopipatna.

आकर्णयन्तु भवन्तो यथा विदूतपरिपदि सकञ्जजनानन्दोत्सादकत्वेन सर्वसम्मतं प्रकटप्रमाणं प्रभोसरसार्धस्रवतकञ्जबन्धवाच्यम् इदं प्रकटणं द्वादशपर्यंक्या-सायुसमाधारी-जीवविचार-नवतत्त्व-शतविंशतिस्त्रिवाटक भीषार्धनायस्तुतिसमरादित्यचरित्रा घनेक्ष्णपकर्तुमि, तथा आत्ममन्त्रोच गुर्वाधलिमाकृतभीपालचरित्रप्रमृतिचतुप्रकणटीकाधिवातुमिः नीरधितीमान्तयिस्त्वृत्तमुवि मलकीधिभिः सकलजनानां मनोऽभिलषितदेयनादावुमि धीयमास्त्याणकोपास्याये, आचारात्—सूत्रकृतास्त्यानाङ्गमग पत्यद्धानाम् औपपातिकापुपाङ्गानां जीवकल्मशपिष्टरतुचिपञ्चकत्यावपूणिनिद्वीयपूष्यादिष्टेयग्रन्थानां तथा अपरेषामपि केषा मित् आगमानां अनुसारेण विरचितम् ॥ अस्मिन् सन्दर्भे एकोपरपञ्चाशत् सन्वदितश्रवतसंग्पाप्रभोसरस्याजेन कृत्स्नागमानाम् अरिष्टं सर्वगण्डीयानां सम्मते मत् प्ररुषितम् तदालोकने च षडुजानानाम् औत्कण्ठ्यं सम्भाव्य इदानीं धीजैनाचार्य्यश्रीकृ पाण्डुरमूरीणां समत्यनुसारेण मूर्धपुरनियामिना जम्बेरी फकीरचन्द्र घेलामार्गना प्रकाशितम् अत्र च इष्टिदोषात् लेखकप्रमादाद् वा यत् पदादिषु विकृतं तन् मनीषिमान्यै घोष्यम् इति शुभं मषतु

मोदमर्ष्या रक्तोपाने फार्सिकगुलपञ्चम्याम् विक्रम सम्यत् ॥ (१९७३)

अथ प्रभोचरसार्थिदातकस्य सुचिपत्रम् ।

प्रमाणः	पृष्ठाङ्कः		प्रमाणः	पृष्ठाङ्कः
१ समबन्धने बगबाट् देनापदेनोत्तरि देसना एवे	१		१ रीधापबधने पिण्वसितसि वासुधेपमिधानं केन प्रमायेव	१
२ बगबाट् देसवारणे कं प्रजमति	--		११ देवदिवी देवीयादिधर्मबहुषं किं लक्ष्म सिधयद्	१
३ बगबाट् रीक्षासमये कं प्रजमति	--		१२ एकावतादिदेवानां च्चलनचिह्नमि सचमि न वा	१
४ बीपीरम्योऽत्र बन्धदेसनावां देवा एव भावयुः किं वा अनुज्या			१३ एकादधादिगुणव्यक्तवदे बीराचं धर्मं चप्यते	१
इत्येधिर	--		१४ वारचमुषं कृताहारव्यसिरो सुमिर्मेवे धर्मोद् न वा	१
५ समबन्धने देवानां बाह्वामि तृतीयप्रकारभूजो अकथमि कथमि			१५ बीपव्यानुचरिसिन्धेनु वप्यति न वा	१
वा स्युः--	--		१६ पुक्यारेक्या धीर्धर्मं धर्मकसेतु विरोपोपदे को हेतुः	१
६ देवदिवः समबन्धने बमसीर्षोव इति वषसा कं प्रजमति	--		१७ सेवार्पोधीरव्यी अर्थोबोगम्योः सिधयद् इदम् सत्यते	१
७ समबन्धने गणवत्तरणः क्वत् रीत्या वरमिदमि के न उरिक्ता			१८ देवव्याप्यते बीरा केव केन एका सिर्गोपद् को धर्मं गतिं पति	१
एव धृज्यमि	---		१९ स्मार्गदिमियावतो वातुरेवार्देवकमनुना विपते न वा	१
८ समबन्धने द्वितीयरीरुत्वा का कुत्रोपमिद्व धर्मं वरि			२ स्मार्गदिमिधोपदे बीरव सत्यसत्यमिधर्मवति न वा	१
९ समबन्धनायो बमर्देयो देवप्रकुप्या भाविकं प्रजमति न वा--			२१ एवमने बीरव मिम्यतो देवव्याव सत्यो सचमि	१

१२ वतनपुण्ड्रमत्पार्येयक्यवा ययति बवा

१३ माद पुकाएयमनिमोदइन ठावा गृह निहति न वा

१४ समये तमबज्जमहाभिरिति घोषः सत्वांसत्तो वा

१५ कर्मिकभेदिरुहौ तापसेव स्याल्ल्वापनम् यमस्य सत्वं वा

१६ देगमुपुदे तेपाय् धातुपानि कीरतामि भवन्ति

१७ महादिको देवः क्रिप्तो द्वीपसमुद्राप् पमत्तः परिग्रमेत्

१८ मरुजममुद्रन्याः द्विपट्टमाला माला जम्बुद्वीपे प्रसिप्तमि

१९ पुण्ड्रिको जयम्बा स्थितिः क्रिप्तो विपत्ते

२० निभाप्यसंघोषाद् मात्तरताम् अवि पुष्कोदकविपत्तः

२१ गुरन्धेव तीर्थंध्यभिमितं तन्मसिमाभिमिष वा कुत पक्कावादि

तापुन्दो मदीनु कन्तये न वा

२२ महादिका देवा वाहपुत्रकप्रवर्त्त विना गमनादि कर्तुं कत्ता न वा

२३ परमाज्जवत्तपण्योवाप्य मित्वा अनित्ता वा पुणरेकस्मिन् पर

माप्नो कसि परणोवाः

२४ इन्द्रिधानो विन्तापसगराहुरवादिमथः

९

१

१

१

११

११

११

११

१२

१२

१२

१२

१२

१२

१२

१२

१५ कस्यवृक्षाः सावणा बावला वा बवत्सतिविधेयाः पृथ्वीमवा

विश्रसापरिणता देवाधिष्ठिता वा

१६ पुण्ड्रमपूरुषोः शिरसा सञ्चिता अचिचा वा

१७ ज्योतिष्कान्तं शरीरं किं वर्त्तं किं न पुण्ड्रेयु पिहाम्

१८ ताराविमानानां सर्वेषामपि एक इव प्रमाणम् उत कोपि मेवः

१९ वारोधेवाद् बधिरैर्बर्हिचग्रणीषो किं प्रमाणम् बाहुः

२० वरधेवर्बर्हिसर्वेऽपि वज्रावका मुहूर्त्तमेकम् एव प्रवक्षिज्यदन्ति

वताम्बमपि केचिन्

२१ वारोधेवाद् बर्हिकन्त्रावका क्वा रीत्याउचस्विताः

२२ भरतमिदेहरादिषु मीप्यादिभ्यस्ते विजरात्रिमानं क्वा रीत्या

२३ वतुः पटोमृगानां वप्यानां तद्वाक्कदेवानां न कानि नामानि

२४ वतुःपटोमृगानां विमालाकारकदेवतासामि कानि किञ्च विमालाज्य

अवोः प्रमाणम्

२५ इमृगानां पाककादिविमानानि अचिचानि सञ्चिचानि वा

२६ इमृगसामानिकाणां भिज्जानि विमानानि उत इमृगिमानेयु एव

वत्त्वानानि

१२

- ३१ प्रमात्रादिभिः प्रगच्छिन्नेषु वातक्षेपः साधुना योगो
योगो वा --
- ३२ अङ्गान्तराणां दूरिस्तरागच्छतो कथयित्वा कथमतिशयमिति
३३ बरि तिष्ठं वरं च प्राप्यते तर्हि मायुः स्वरे किम्यावयेत्सादि
३४ साध्याः स्वबलेन बद्धादि वाच्ये इत साधयन्मात्रो दृष्टि
३५ साधुना स्वपक्षेचोऽनुमीयता अकन्तरं किवागच्छेनबद्धादि प्राप्यते
३६ साधुना पूर्वकृतमायक्यारित्वाये किवागच्छादनुवगागमम्
३७ साधुना वधा ननु कस्मिदिदमप्यस्य साधीनां भवति च वा
३८ क्वचित् निवृत्तानां साधुनां प्रापूर्वकसाध्यागमने को विधि
३९ साधुमात्रो राधो भवति इति त्वगयमिति न वा
४० साधयो बहुदिनकानुवीये नपि किमपि वाच्यं साधे गृह्णन्ति न वा
४१ गोचरचरादीं साधुनां गृहत्वत्वा इदम् उच्यतेषु न वा
४२ साधुना प्रधवलेन वाचादिमहाकर्म पुनश्चमुक्तं वा
४३ साधुमात्राधीनां के कस्या के च न कस्याः
४४ साधुमात्राधीनगृहत्वाधीनां परस्परं कदादिवाक्यगृह्यव्यवहाराः
कथमिति

- १ यादः कासावपा स च साधुमात्रं कथं कथं केन च न
२ समयेसाधुना व्यापृतसाधुवाधत्वायेः साधारण्यं विपरीते न वा
३ व्यत्यभिचिन्तसपूर्वप्रव्यापुस्यते न वा २ विद्यमव्यापाराकार
४ सिद्धा वीयते न वा ३
५ साध्वा व्यावृत्तभावे साधुना स्वयं विमप्रतिमासाधना निवारणी
नपा
६ साधुभिः वर्यादि कदा प्रगच्छनीयानि
७ वनेषु बरि पूकाः समुत्पद्यन्ते तर्हि तत्र व्यासने को विधि
८ व्यभिक्तं वाच्यः किपञ्चकं पुरिका किञ्चलः साधवो वान्ति
९ साधवा परस्परं किवदन्तरिणां स्वपन्ति
१० वयि तप्यन्ता साधुना कस्मै मातः प्रहस्यः
११ गतानसाधुमिचरये किवाद् कान्ता
१२ सुसाधुना व्यावृत्तवाधत्वायेः प्रविचलनं कर्तव्यं न वा
१३ गतानसाधुमिचरवाधत्वासाधुनां धोत्रमन्त्रादीं प्रविसन्ति न वा
१४ सर्वकस्त्रं विना साधवाद्वा पीठ्यादिकं गृह्णन्ति न वा

११५	पैषक्षिणादिपतिऋतमपह्णके कियन्तो गमाः	४९
११६	अयोत्सर्गे उष्णसादिकं कंज विपिना कर्पयम्	४९
११७	पादिद्वारविपनारेणमिसल कोर्षा तथा पादिद्वारविहं कल्ले देसम्	५०
११८	साधुनादादिभिः कियत्सादिकं प्रजापतना कर्पयम्	५०
११९	केवळियः प्रसिद्धसर्गो दुर्गन्ति न वा	५१
१२०	केवळसर्पया एषाकेन मुक्कवधिमं मुले वापैव रक्षन्ति तदु लममुच्छ्रया	५१
१२१	रजोहरणे केविदील्लिकमिप्या सदैव बल्या रक्षन्ति तदुगमात् रुक्ता वा	५१
१२२	रजोहरणल्ल वरिष्ठका सवृक्षिन्ना कर्षो दि वा केवळा तच्छ रजो रुक्कमसाव	५२
१२३	साधूनां विषासपकराणिगोक्षपोविषासमश्रिकम्ब कपं संयदेत्	५३
१२४	मुक्तिं पञ्चता मुनिगोत्रसमये लब्धाः कर्मापका कियत् छेभं सुखन्ति	५३

४९	कप्यादी साधुभिः कम्ममुक्ताञ्च इहाचया अवीचते	४९
४९	संबलीनां बसन्तो राज्ञो योरादिग्रयेष्टे किं ताभिर्वाच्यम्	४९
४९	वदि क्वचित्साधुः परकोकं यावाचया को विधिः कर्षोः	४९
४९	साधुभिर्विहारारी चम्पुवकायाकोक्षीय व वा	४९
४९	चित्तकपिक्कण्डे विषयनेन के प्राज्ञास्यथा शिष्यकसियऋसाव साधये मुक्तिं पान्ति व वा	४९
४९	उपलेन गुल्या केक्कयाववती साध्वी बन्ना व वा	४९
४९	साध्वीभिर्माणा वदिरुक्मवाह्मविषाणेन वातापना कर्षो न वा	४९
४९	समुद्रधरोदः संप्रमोऽसंयतन कम्मसिद्धि दूज्यपञ्चकविचारल	४९
४९	कञ्जाशिकम्पताप्याशिकान्तादिपदचतुष्टयल कोर्षा	४९
४९	अधिकम्प्यशिकमादिपदचतुष्टयल किं अरुमम्	४९
४९	स्यससंतोविपरदावर्गकञ्जासुतो यञ्जाविषासादुक्ता पुनाव्य वा वा	४९
४९	अतुर्पमञ्जविचपस्तु भाचन्तदिनधोरैकसमयत्रनिबमोऽस्ति व वा	४९

११७	असद्वारात सर्वतो भागो भिद्युत्पादितो इत्यसरासरेन किं माय	११
११८	केवलकृष्णस्यैव एव स्वभाव इतोमेके स्वभावाः	१२
११९	विद्यमानि विमानेषु इवान् प्लुतो जीवाः कदापि कदापि	१२
	गच्छति न वा	
१२०	मरुतज्ज्ये कतिभिर्मवेमुंकि गतवाचाऽपि पठितसम्पन्नस्य	१२
	कति मवाः ..	
१२१	सुखमवाप्यमिगोदारी जीवाः किमस्मत्समस्तिक्यते	१२
१२२	अतो यथिमेत्यपिः साद्योपा नवा तयोरे पुरकोत्तिकोत्पत्तेः	१२
	को हेतुः ..	
१२३	आदिपुमाः किं दृष्टा प्रतिपुदः	१२
१२४	पुरस्यान् प्रति सिदास्तपस्यं पुच्छमपुच्छम्वा	१२
१२५	अववदमापम्वा किं आत्मापिकम् अमृत्	१२
१२६	वक्ष्यामि एतानि फलि त्वा किमपि विदुर्न कर्त्तव्यं नवा	१२
१२७	मगजतो गुणमदेको रहियमम् आपाति मवाअवा मध्यगुल	१२
	मदेयाः प्रतिमा यन्वा मवा २ भिद्युत्पत्तिमप्यतिपाद्यं नवा	

१२८	वेदितवितर्कितमवकादेस्तुस्वमेवाकाशमदेवासायैः किं वा	५४
	मृदापिम्	..
१२९	देवतत्त्ववनेतिवितर्कं कर्त्तुं	५४
१२८	जीवादीनामहो मध्यमेराः क सन्ति तथा केवचित्समुत्पात	
	कृत्य जीवस्य कर्त्तव्यते १ तथा कल्पिन्वाकाशमेवेतिवितर्कना-	
	हमे २ तथा ते कर्मविज्ञा अवशिष्ट न वा	५५
१२९	नवतत्त्वसु कानि जीवकृतानि कानि बाजीवकृतानि	५६
१३०	विमदगत्यादौ अवयुर्पूर्वांन सामेतेष्ट तावन्मम्	५६
	..	
१३१	तुर्गानि नृदिक्तरक्तसरेन किं प्राप्यम्	५६
१३२	तुर्गानि त्रिवरादुपि अवशिष्टे अपत्यजस्य ज्ञान	५७
१३३	वनिमविददमृदेरति निद्राया ए सीतोरा नरी मपुचे समुमे कर्त्तुं	
	प्रविशन्ति ..	५७
१३४	तु-ज्ज्ये नवाः क प्रवितान्ति वरुः समुद्राभावात्	५७
१३५	इन्द्रतनुदमपुत्रवकिन्वादिभावा जीवाः कतिपारं प्राप्ताः	५८
१३६	त्रयसापसमसोः किं स्वरूपं तथा पृथं विना अत्यजवदि न वा	६

श्रीसद्गुरुभ्या नमः ।

श्रीक्षमाकल्याणोपाध्यायविरचितम्

प्रश्नोत्तरसार्धशतकम् ।

श्रीसर्पज्ञ नत्वा स्मृत्या पञ्चमगणेशितुर्वीचः । प्रश्नोत्तरसार्धशत वक्ष्ये सिद्धान्तसयम् ॥ १ ॥
प्राणीनेषु प्रायः शतकादिषु सन्ति केऽपि ये नार्थो । सद्यः स्वपरस्मृतये सगुह्यनेऽत्र ते छेयात् ॥ २ ॥
इमे द्वे आर्ये ॥ प्रसन्नाः सन्तु गुरवो युद्धि विद्यतु भारती । येन सम्यक् प्रजायेत प्रयासः सफलो मम ॥ ३ ॥
ननु समवसरणस्यो मगवान् केनाऽऽमुनेनोपविश्य देवनां दण, पयासनेन किंवा अन्येन केनचिदासनेनेति, उच्यते, अत्र केचिदानार्थो, एतर्गैत्यगृहादिषु रज्यमानमेव विनासनस्वरूपं वदन्ति, परमेप लोकम्यवहारोऽस्ति, निश्चयतस्तु मगवान् पाद

पीठे पादौ संस्थाप्य सिंहासने नियण्य सन् योगमुद्रया करौ धृत्वा वेद्यनां करोति, अत एव तत् प्रतिकृत्वादाचार्यो अपि प्रायोज्ञया मुद्रयैव ध्याम्पान कुर्वन्ति, फलं तेषां मुखवस्त्रिकाधारणमेव विज्ञेयं, यदुक्तं चैत्यवन्दनप्रह्वमाच्ये ॥

ज पुन भणति केई ओसरणे जिणमस्त्वमेय तु । अणयबहारो एसो परमत्थो एरिसो पत्थ ॥ ५३ ॥
 मिहासणे निससो पाए ठयिऊण पायपीठमि ॥ करषरिय जोगमुषो जिणनाहो वेसण कुणइ ॥ ५४ ॥
 तेण थियमुरियरा कुणति वक्क्याणमेयमुषाए । ज ते जिणपरिस्सा घरंति मुहपोत्तियं नवरं ॥ ५५ ॥

इति समवसरणे भगवदासनविचारः ॥ १ ॥

ननु भगवान् दधनारम्भे कं प्रणमतीति, चेदुच्यते, चतुर्विधसंस्करणं तीर्थं प्रणमति, यदुक्तमावस्यकनिर्युक्तिप्रह्वपुरयो ॥
 तित्यपणाम काउ कहेइ साङ्गारणेण सरेण । सम्बेसिं सप्पणीण जोगणणीहारिणा भगव ॥
 इत्यादि एव तीर्थोद्धारप्रकीर्णकेअपि बोध्यम् । तथा चैत्यवन्दन प्रह्व माच्येअपि प्रोक्तम् ॥

सधोमहाणुभावो अमरिंद नरिववदिओ एसो । तित्यपरे दिवि नियमा पणमिअइ देसणारंभे ॥ १ ॥

इति प्राग्वज्जति ॥ १ ॥

तज्जोषा से समजे भगव मन्नाधीरे पचमुद्रिय लोयकरेत्ता सिद्धाण नमोष्कार करेइ इत्यादि ॥

इति भगवतो दीक्षासमये सिद्धनमस्कारविचार ॥ ३ ॥

ननु वीरप्रभोः प्रथमदेवनायां कोऽपि न प्रतिपुदस्तत्र किं चतुर्विधा देवा एवाजगद्भ्यः किम्वा मनुष्यादयोऽपि, इति चेदुच्यते, कल्पवृत्तिव्यानाद्भ्यः प्रतिप्रवचनसारेदारशृङ्गश्यापभिप्रायेण तु सर्वेऽव्याजगद्भ्यः केवलं देवा एव, तथा च तद्वृत्तिपाठोऽष्टात्रिंशदधिकंरुद्रवतम् ॥ १३८ ॥ दशार्थद्वारे, भूयते हि भगवतः श्रीचर्दमानस्यामिनो जृम्भिकप्रामाद्विद्धे समुत्पन्नस्त्वपन्नकेवलाजो कस्य व कात्ममायात संस्थाऽतीवसुरपिरचितचाकसमवसरणस्य श्रीमत्किङ्कुवृत्ताकुलितमल्लिताऽपरिमिताऽमरनरतिरधां स्वस्य मापानुसारिणा महाज्वलिना धर्मकथां कुर्वाणस्यापि न केनचिदिरति प्रतिपन्ना केवलं स्वतिपरिपालनायैव धर्मकथाऽभूदित्यादि, इत्यमेव श्रीमदमयदश्वरिक्तवत्सानाङ्गवृत्तिपाठोऽपि बोध्यः, श्रीहरिमद्रमूरिक्तवाऽवश्यकशृङ्गश्यापनिप्रायेण तु तदा देवा एवाजगद्भ्यः तु मनुष्यादयस्तथा च संध्यवस्तुत्पाठः, भगवतो ज्ञानरत्नोत्पत्तिमनन्तरमेव देवाभ्युर्विधा उपागता आसन् तत्र प्रमृग्यादि-प्रतिपत्ता न कश्चिद् विपद्ये, इति भगवान् विज्ञाय विनिष्टधर्मकथनाय न प्रवृत्तवान्, इत्यादि यावत्, ततो ध्यानोत्पत्तिम्याने सुहृत्प्रेमाश्रं देनपूर्वा जीवमिति कृत्वाऽनुभूय देशनामाश्रं कृत्वा, असंख्यदेवकोटिपरिप्लवो रानो एव विहस्य द्वादशयोजनान्यति

क्रम्याऽपापापुर्णा, समीपे मरसेनवनं प्राप्त इत्यादि, श्रीमदाचारान्नितीयभुतस्कन्धे पद्याप्पयने, पुनरयं पाठः, तत्रोणेन सस्मणे
 भगव मरुवीरे उप्पन्न नाणदसणचरे० पुब्बं देवाण धम्ममाइक्खइ तन्नो पच्छा मणुस्साण तन्नोणं० गोयमार्हण
 समणाण इत्यादि । तत्त्वं पुनर्विशिष्टशुषधरा । केवलिनो वा विदन्तीति, अथाह प्रेरको, यदि देवा एवाज्जमुत्ताहिं किमा
 ग्रयं, मनुष्यायमावे को विरतिं प्रतिपदेवेति । तदोच्यते, अतो केवल देवागमनेअपि आग्रयं पुक्कमेव, यतो देवेणु अयि मिथ्यात्वं
 विरतिरूपसम्यक्त्वप्राप्तिमंवत्येव, तदानीं तु सापि न आहा इति आग्रयं, यदुक्कभावमकइइदं चो ॥ मगवति धर्मस् कषयति
 सति मनुष्य सर्वे विरति देवविरति सम्यक्त्वशुतसामायिकानां चतुर्णामन्यतमव्यतिपण्ठे त्रियं चत्तीणि सर्वे विरतिवज्ज्यानि द्वे
 वा सम्मस्त्वशुतसामायिके अतिपण्ठे यदि नास्ति मनुष्यतिरथा कथित्यतिपच्चा तवो नियमत एव सुतेणु सम्यक्त्वप्रतिपत्ति-
 भवतीत्यादि, इति धीरममोरायेदन्ननायो मनुष्यापागमाज्जाणमविचार ॥ ४ ॥

ननु समवसरणे मगधद्वन्द्वनार्य समागतानां देवानां वाहनानि वृतीयमाकारभूमौ, बलघानि स्युर्लघानि वा, उच्यते । अल-
 मानि एव स्युर्धदुक्कम्, भीमगवतीवृक्षौ वृतीयद्वतके प्रथमोरेसके तायस्यधिकारे ॥ ममवसरणे देवयानानि भूमावलमामि
 स्युरित्यादि, इति पञ्चमो विचार ॥ ५ ॥

ननु समवसरणे केवलिनो मगवन्तं त्रिभुवदधिणीकृत्य, नमस्तीर्णोयेत्युच्यते अथविदति
 उच्यते किं वा पुनर्विषमयादिरिति चेच्छब्दः

शूद्रकृत्यदूषी, इत्यमेवोक्तत्वात् तदधराणस्तु अग्रतनप्रभाषरादुद्धान, इति कथालनाऽपि प्रथमं च ॥ ५ ॥
इतिविचारः ॥ ६ ॥

ननु समवसरण गणमृतेचलिप्रमृद्य कथा परिपाद्या, उपविशन्ति, के पुनरुत्थिता एष घृण्यन्तीति, उच्यते, भीषुहृत्कृत्य
दूषी प्रथमखण्ड समवसरणाधिकारे विलसत एतत्स्वरूपं ज्ञानीदि, तथा च तत्पाठः ।

आयाहिण पुण्यमुद्धो तिदिंसि परिरुयगा उ देवकया । जेद्वगणी अण्णो धा दाहिणपुण्ये अदूरमि ॥
आयाहिण स्ति, भगवान् चैत्यदुमस्य प्रदक्षिणां विधाय पूर्वमुखं सिंहासनमध्ये आले, यासु च दिक्षु भगवतो मुखं न
भवति, तासु तिसृष्वपि तीर्थकराकारधारकाणि सिंहासनचामरछत्रप्रथमचक्रालङ्कृतानि प्रतिरूपकाणि देवकृतानि भवन्ति, तथा
सर्वोऽपि लोको ज्ञानीत भगवानस्माकं पुरा कथयति, भगवत्तम पादमूलं स्वयन्त्य एकेन गमिना गणधरेणाऽविरहितं भवति स
च ज्येष्ठोज्ञो वा भवेत्, प्रायो ज्येष्ठ एव, स च ज्येष्ठगभिरन्यो वा पूर्वद्वारेण मयिष्य दक्षिणपूर्वदिग्भागे अदूरे प्रत्यासन्न
एव भगवतो भगवन्तं प्रणिपत्य निपीदति, दोषा अपि गणधरा एवमभिवन्द्य ज्येष्ठगणधरस्य मार्गतः पार्श्वतश्च निपीदन्ति इति ।
आह, सुवनगुरुरूपस्य सकलत्रिभुवनतिष्ठायित्वात् त्रिदशकृतानां प्रतिरूपकाणां तेन सह साम्यमसाम्य वा इत्याद्यद्वा निरा-
मार्थमाह ॥

जे ते देवार्हं कया तिविसिं पशिरूषगा जिणवरस्स तेसिं पि तप्पमावा सयाणुरूवं इवइ रूवं ॥

यानि तानि दैवं कृतानि विस्सु दिधु जिनवरस्य, प्रतिकल्पकाणि तेषामपि तत्प्रभावात् तीर्थक्षेत्रभावात् तदनु रूप करुणानुरूपं रूपं भवति ॥ अथ ये यथा भगवतः समक्षरूपे निपीदन्ति विष्णुं वा शानभिविस्सु संप्रहगायामाह ॥

तित्थाइ से स सजय देवी वेमाणियाण समणीओ भवणवइवाणमत्तर जोइसियाण च देवीओ ॥ तीर्थं गणघरस्तस्मिन्नुपविष्टे सति अविद्यपिनं संयता, उपविद्यन्तिं ततो देव्यो वैमालिकानाम् ततः भगवन् तथा भवनपतिं भन्तर योतिष्काणां च दम्प इति अथ, एतदेव विज्ञेयम् ।

केवलिनो तिउण जिण तिरथपणाम च भगवतो तस्स । मणमादीवि णमत्ता वयति सहाणसट्ठाण, केवलिन पूर्वद्वारेण प्रविश्य जिन त्रिगुण त्रिःप्रदक्षिणीकृत्य नमस्तीर्थेति वचसा तीर्थेयजामं च कृत्वा तस्म तीर्थेस्स प्रथमगणघररूपस्य उपगणघराणां च मार्गतः पृष्ठतो दक्षिणपूर्वस्थां निपीदन्ति तथा । मणमादीविति । मनःपर्यायज्ञानिन आदिशब्दात् अवधिज्ञानिनं चतुर्दशपूर्विको दशपूर्विको नवपूर्विक आत्मर्यापण्यादिविविधलब्धिमन्तव्यं प्राप्यद्वारेण प्रविश्य भगवन्तं त्रिःप्रदक्षिणीकृत्य नमस्कृत्य च नमस्तीर्थाय नमो गणघरेभ्यो । नमः केवलिन्य इत्यभिप्राय केवलिनो पृष्ठत उपवि दन्ति द्वेषयता अपि प्राचीनद्वारेणैव प्रविश्य सुधनगुरुं प्रदक्षिणीकृत्य वन्दित्वा च नमस्तीर्थाय नमो गणमन्त्रेभ्यो नमः ॥

लिभ्यो नमाञ्जयः ॥ ७८३ ॥ १८ भाष्ये आतदायिनो दृष्ट्वा निपादान्त एवे मनःपर्यायस्यान्यादयोऽपि नमः सन्त
 प्रयन्ति स्यं स्यं स्थानमिति, तथा वैमानिकानां दम्भः पूर्वद्वारेण प्रविश्य भवनपान्धवं त्रि प्रदक्षिणीकृत्य नत्वा च नमस्तीर्थोप
 नमः सर्वसाधुभ्यः इत्यभिधाय निरतिशयसाधूनां दृष्टवस्तिष्ठन्ति न निपीदन्ति भयम्भोऽपि पौरस्त्यद्वारेण प्रविश्य तीर्थेकृतं
 प्रदक्षिणीकृत्य प्रणम्य च तीर्थस्य साधूनां च नमस्कारम् विधाय वैमानिकदेवीनां दृष्टवस्तिष्ठन्ति न निपीदन्ति भवनपतिदेव्यो
 ज्योतिष्कदेव्यो मन्तरदम्भश्च दक्षिण्यात्य द्वारेण प्रविश्य तीर्थेकरादीनभिवन्द्य दक्षिणपश्चिमदिग्भागे यथाक्रममेव तिष्ठन्ति ।

भयणयई जोइमिया वोद्वय्या याणमत्तरसुरा य । येमाणिआ य मणुआ पयाहिण ज च निस्साग ॥
 भवनपतयो ज्योतिष्का यानम्यन्तर सुराश्च एवे भगवन्तमभिवन्द्य यथोपन्यासमेव दृष्ट्वा उत्तरपश्चिमे दिग्दिग्भागे
 तिष्ठन्तीति वोद्वय्याः वैमानिकदेवा मनुष्याश्च च क्षुद्राश्च मनुष्यस्त्रिपथ प्रदक्षिणां कृत्वा तीर्थेकरादीनभिवन्द्योत्तरपूर्वदिग्भागे
 यथाक्रममेव तिष्ठन्तीति । ज च निस्सागस्ति य परिवारो नं देव मनुवं वा निधाय निधौ कृत्वा, आगतः स तत्सर्व पाशै
 तिष्ठतीत्यादि एयमावस्यकपृष्टदूचावपि बोध्यं पर तत्रैतावान् विज्ञेयपाठः । तथाहि, अत्र च मूल्द्रीकाकारेण भवनपतिग्योति
 ष्कज्यन्तरदेवीनां भवनपति ज्योतिष्कज्यन्तरवैमानिकदेवानां मनुष्याणां मनुष्यस्त्रीणाम् स्थानं निपीदनं वा स्पष्टाथैर्नोक्तमेव
 स्थानमात्रमेव प्रतिपादित पूर्वाचार्योपदेशलिखितपाठिकादिचित्रकर्मबलेन तु सर्वो एव देव्यो न निपीदन्ति देवाः पुरुषाः द्विपथ
 निपीदन्तीति प्रतिपादयन्ति केचनेति श्रीमदाचारान्नपृष्ठौ पष्ठाध्ययने प्रथमोद्देशकेऽपि लेखतोऽप्यमधिकारो यथा उत्पिता द्रव्यतो

भाष्यसमय तत्र द्रव्यत्वं स्तरीरेण भावतो ध्यानादिभिस्तत्र स्थितः समस्तसमस्तस्य उभयथाप्युत्थिताः सुष्वन्ति पुरुषास्तु द्रव्यतो मात्स्या
माथोत्थितानां तु धर्ममावेदयत्युपधिष्ठातृनां च देवानां तिरष्ठां च येषु कौतुकादिना सुष्वन्ति तेभ्योऽप्याघटे, इत्यादि, इति
समयमरणे गणधरकचन्यादीनामप्येवनादियिचार ॥ ७ ॥

ननु ममधसरणे द्वितीययोरुप्यो भगवति देवछन्दके गते सति कः कुत्रोपयिष्य धर्मं कथयतीति, उच्यते, ज्येष्ठो गणधरोऽज्यो
वा राज्ञा समानीते सिद्धासने भगवतः पादपीठे योपयिष्य धर्ममाघटे, यदुक्तं शतकृत्यश्रुणौ प्रथमछन्दे, इत्य वक्तौ प्रस्थिते मगवा
दुत्थाय प्रथममाकारान्तरादुपरद्वारेण निर्गत्य पूर्वस्थां दिशि एकटिक्रमये देवछन्दके यथासुखं समाविना व्यवतिष्ठते । अथोपरि
तीर्थमितिदारं भगवत्पुत्थिते उपरि द्वितीययोरुप्यो तीर्थे प्रथमगणधरोऽपरो वा धर्ममाघटे ॥ आह, ममवानेव किमिति नाऽऽच्यते
किं वत्क्रयने केऽपि गुणा सन्ति, उच्यते सन्ति इति श्रूय के पुनस्ते इत्याह ॥

ज्येष्ठविणोओ मीस्तगुणावीषणा पक्षओ वमयओ वि सीसायरियकमो वि प गणधरकदणे गुणा इति ॥
भगवतः सुेदयिनोदो मयतीत्यादि आह, स गणधरः क निष्य कथयति, उच्यते ॥

राओयणीय सीदासणो वनिविदो व पायवीवमि जिदो अक्षपरो वा गणधरि कदृश् बीयाह ॥
राओपनीते ईकिते सिद्धासने वा तदभावे मगधतः पादपीठे वा, उपविष्टो ज्येष्ठो प्रथमो गौणमभ्यादिस्तदभावे अन्यवरो
वा गुणधारी ॥ ८ ॥ तीर्त् १ पौरुष्याप्रिति इति १ तीया १४४

ननु समवसरणं भगवत्पुरोऽप्येवैषो देवमनुष्या महर्दिकं देवार्दिकं प्रणामादिना सत्कारविषय कुर्वन्ति नवा ! उच्यते, कुर्वन्त्येव अन्यथा, आशामस्तदोपप्रसङ्गः, यदुक्तं ब्रह्मकल्पभाष्ये आवदस्यकनिर्युक्तिवृत्तवृत्तयोऽयं तेषां च इत्थं स्थितानां देवनराणां म्विति प्रतिपादयन्नाह ॥

एतं महर्दियं पणिवयति तिष्ठमयि वयति एणमता ण वि जतणा ण विकहा ण परोप्पर मच्छरो ण मय, व्याख्या, य अन्यर्दयं पूर्वं भगवतः समवसरणे स्थितास्ते जागच्छन्तं महर्दिकं प्रणिपतन्ति नमस्कुर्वन्ति । अथ महर्दिकं प्रथमम्वितन्तवो यज्ज्यर्दयं यथादागच्छन्ति ते पूर्वं स्थितमपि महर्दिकं प्रणमन्तो व्रजन्ति स्वस्नानमित्यादि, एवं चैत्यगृहसाधु प्रतिप्रयादायपि, विवकिन्ना ज्यर्दिकेन महर्दिकस्य विनयप्रतिपत्तिं कर्षण्यैव । विनयमूलत्वात्, श्रीविनयमस्येति, अन्यथा विद्वत्समाधामार्यरक्षितसंघ, तस्माञ्चत्वं प्रादुर्भवेदिति, तथा चाप्य श्रीहोमाचार्यकृतपरिशिष्टपत्रन्यो आर्यरक्षितसंघ, इत्यादि

गत्या जेषुगृहद्वारे स्थिरधीरार्यरक्षितः । अचिन्तयदयिज्ञातं कथमन्तर्दियंशान्यहम् ॥ ५५ ॥

राज्ञाम्भिव गुरुणां हि सन्निधाने यतस्ततः । विदितोऽपि नोपसर्पे दहं तु विदितोऽपि न ॥ ५६ ॥

तदत्रेय क्षण स्थित्या घसत्यन्तर्दियंशान्यहम् । प्रातर्दयन्वनकायात् अमर्णोपाम्भके सह ॥ ५७ ॥

इत्यार्यरक्षितस्तस्यौ दारेऽपि द्वारपालयत् । विदुषा रभसारम्भे विवेको घर्गलायते ॥ ५८ ॥

मालय कौशिकी मुनयः प्रामरागपरिस्पृशा । स्वाध्यायेनापि साधूना स ययौ लयमेणयत् ॥ ५९ ॥

तत्राऽऽगाद्व्रतो नाम अमणोपासकः प्रणे । वन्दनाय महर्षीणां हर्षेणोत्फुल्लोचनः ॥ ६० ॥

स त्रिनेत्रिण्डी दुर्यन् प्रथियेवा प्रतिअयम् । अथैर्योपथिकी प्रथ क्रामद्रुवैस्सरस्वरम् ॥ ६१ ॥

तदनन्तरमार्गोपायान् साधूनपि यथायिधि । वन्दित्वा निपसावाऽग्रे विष्टर प्रतिष्ठिष्य स ॥ ६२ ॥

अप्यार्ग्यरभितो गीर्मांसेन सार्द्धं प्रविश्य स । वन्दनैर्योपथिक्यादि तस्माच्छ्रुतमधारयत् ॥ ६३ ॥

तद्वर्जितयिधिं न्यामिनयन् पठनर्ण्यकम् । अवन्वताऽऽचार्यपादान् साधूनप्यार्यरक्षितः ॥ ६४ ॥

द्वह्वरआयक त्वार्यरभितो नम्यपवन्दत । सुधीरपि निराम्नाय कियद् विज्ञातुमीश्वरः ॥ ६५ ॥

नियण्ण सोमनय तमवन्वितद्वह्वरन् । आचार्यो विचिद्रु कोऽपि आदोऽप नूतनः स्वह्रु ॥ ६६ ॥

धर्मन्तरमाशित्य दस्य दारदग्भोऽमलाघायाः । पृच्छन्ति स्म तमाचार्यो कुतो धर्मो गमस्तव ॥ ६७ ॥

एवमावपकशृङ्गतावपि शोष्यम्, शौपथविधिप्रकरणश्रुती, पुनर्यथैत्यवन्दनाधिकारे वैत्यवन्दनार्थमागच्छान् गुह्यमपि वन्दते इत्यादि पात्रे योगत्रागवृत्ती च विल्लरविधिना वैत्य साधुवन्दनाधिकारो ब्राह्मणः, पुनः सिद्धान्ते धीठप्यवासुदेव धीनेमिजिनसमर्थ, मन्त्रेऽसाह चारसायरा धर्षणेण वन्दस्युक्तमस्ति, तथा वैत्यवन्दनमाध्यादी, धर्माधमणपूर्वक, जावति के वि साह, इत्यादि गायामचनमुक्तपुन्रीत्यतर्पत्ये साध्यादिवन्दनं युक्तमनेति । एतेन ये केचिदाधुनिकपण्डितमन्याभित्ये साध्यादिवन्दनं विधेय

ननु सांप्रतं दीधाद्यवसरे आचार्योदिगिरुथाय श्रियश्चिरसि यदयासथेप क्रियते । तद्व भगवदाज्ञानुसारि किं वा वदाम्ना
विरुद्धमिति, चेदुच्यते ॥ बिनाद्यानुसायेवेद, भीमश्रीरस्वामिनाऽपि गौतमादिधिरस्तु वदित्वत्वात् । यदुक्तमावश्यकब्रह्मणो नि
युक्तिगाप्याख्याने भगवन्मुखात् । त्रिपदीभक्तात् गमसृतासृतादव्ययधौष्यपुक्तं सधिति प्रतीतिरपजायते अन्यथा सत्तायोगात्
ततश्च ते पूर्वभवमापितमतयो द्वादशाङ्गमुपरधयन्ति, ततो ॥ भगव अणुण्ण फरेति सक्को य दिग्ध घइरमय धाल दिग्ध
शुण्णणा नरऊण सामिमुवगञ्छति ताहे सामी सीहासणाओ उट्टेसा पठिपुण्ण मुट्ठि केसराणगेणहति ताहे
गौतममममिप्पमुहाइफ्फारस यि गणघरा ईसिं ओणया परियासीए ठापति ताहे देवा आउज्जगीत सह निरुममति
ताहे सामी पुब्ब तित्थं गौतममममिस्सवब्बेहिं गुणेहिं पञ्चवेहिंते अणुजाणामि सि भगति शुण्णणियसे
सीसञ्छुइति ततो देवा यि शुण्णयास पुप्फयास ष उयरिं धासंति गण च सुधम्मसामिस्सधुरे ठयित्ता अणु
जाणति एय सामाइयस्स अत्थो भगयतो निग्गओ सुत्त गणहरे हिं तो निग्गत्तम् ॥ इत्यलं विसरेषेरिगापार्ये ।
इति गौतमादिधिरस्तु भगवद्, वासथेपादिविचारः ॥ १० ॥

ननु केवलिनो यद् वेदनीयादिकर्मचतुष्टयं क्षेत्रं स्थितं, एतु किं स्वरूपमिति, उच्यते । त्वरद्वयसंप्रायं सखानीदि, गुणस्वानक-
 मारोदद्वयौ तत्परोक्तत्वाद्, यत्तु केचिदङ्गानिनो दग्धरञ्जुतुत्यं तद्वन्ति, तदागमविषयत्वादयुक्तत्वाच्च, मिथ्याभूतमवगन्तव्यं
 यदुक्तं भूयच्छद्वयौ द्वितीयश्रुतस्कन्धे, आहारपरिच्छास्ये तृतीयाध्ययने षोडशमवतनिराकरणेन केवलिनो द्युक्तिसापनाधिकारे,
 तदपि दग्धरञ्जुम्यानिफत्त्वमुच्यते, वेदनीयस्य, तदव्यपनागमिकमयुक्तिसगतं भागमे द्वात्यन्तोदयं सातस्य केव-
 लिनि, अन्विगीयते, इत्यादि, नवरे, कवलिसमृद्धपालान्तरं, वेदनीयस्य, दग्धरञ्जुतुत्यमस्ति, यदुक्तभाचाराङ्गद्वयौ प्रथमयुतस्क-
 न्धयोपधानमुताभ्यपनस्य पीठिकायां निर्मुक्तिगायाम्नास्थाने, तथा दहनं केवलिसमृद्धपातगणानाग्निना वेदनीयस्य ममसात्कर्ण-
 नस्य च दग्धरञ्जुतुत्यत्वापादनमित्यादि । यत्पुनरावश्यकत्वादद्वयौ द्वितीयस्यन्दे कायोत्सर्गाधिकारे, उक्तं, दग्धरञ्जुम्येन
 प्रयोपग्राहिणा कर्मणाञ्ज्येनापि सता, केवलिनोऽपि न मुक्तिप्राप्तयन्तीत्यादि ॥ तदपि, अत्येनेति पदोपादानाद् केवलिसमृद्-
 गानानन्तरकालं नतुर्दशगुणस्वानकालं बाभित्योक्तं संभाव्यते । इति, केवलिनो न सर्वदा दग्धरञ्जुतुत्यं वेदनीयादिकर्म
 यधिकारः ॥ ११ ॥

ननु एकाऽवतारिदेवानां व्यवनश्चिदानि प्रादुर्भवन्ति नवा, उच्यते न यत्तत्वेन । तीर्थेकजीपस्य तु प्रत्युताऽत्यन्तं सावोदय-
 इत्वात्, यदुक्तं, परिशिष्टपर्वणि श्रीदेवाचार्ये,

राजसंस्कारायताराणां सन्तकामेऽपि जलिनं ते

इति भीष्मीलाट्याचार्योक्तं, मृगच्छदम्नृषौ, केवलिनो मृत्युषिफारे विपण्यमानतीर्थकरानाम्बो देवस्य श्यवनकाले पण्मासकालं या पदन्त्यन्तं सानोदय एव, इत्यसौ, अपि, यदि साम्न नो वाधायै । इत्यादि, इत्येकाग्रतारिदेवानां ज्यवनचिह्ननिषेधविचारः ॥१२॥ ननु, उपग्रान्तमोहादिगुणस्मान्प्रय ११।१२।१३ वर्तिनो मुनय प्रकृतिस्थितिरसप्रदेष्टुः कीदृशं कर्म बध्नन्तीति, उच्यते, उपग्रान्तमोहादिगुणस्मान् प्रकृतित सातावेदनीयं अकपापत्वात्, सित्यभावेन बध्यमानमेव परिश्रटति, अनुभावतोऽनुचरोप पातिकमुखातिद्यायि, प्रदन्त स्यूतकषशुक्रादिपदुप्रदेष्टमिति, उक्तं च,

अप्य यादरमडमं पदु य लुक्यम च सुकिल षेव । मय महन्वयति य सातापद्गुल च त कम्म ॥ १ ॥

अन्य न्यितरयामाषात्, यादरम् परिणामत्, मृदुक्तं अनुमाषत्, मृदु च प्रदेष्टुः, कषं च स्पर्शत, शुल्लं च वर्णत, मन्दं लेपत स्यूतपूषमुष्टिमुष्टुआपतितलपवत् महारूप्यमिति, एकसमयेनैव सर्वापगमात् सातापद्गुलं च अनुपरसुरदुखाधिकमित्याद्याच ब्रह्मणी द्वितीयाध्ययन प्रयमोरेन्नक्तं, इत्येकादशादिगुणस्मान्नये पध्यमानकर्मस्वरूपविचारः ॥ १३ ॥

ननु यो जीवो भवे अमन् वारचतुष्टयमाहारकक्षरीर कृतवान् स पुनरपि कदाचिन् नरकादिगविगामी भवेत् किं वा तद् भव एव मुक्तिं गच्छदिति, उच्यते, स हि, अवश्य तन्त्रये मुक्तिमेव गच्छन् नान्यगतिः, यदुक्तं, ग्रन्थापनावृषौ पदत्रिद्वघमे सप्त मृपाठपद, चतुःकृत्व कृताहारकक्षरीरस्य नरकगमनाभावात् इत्यादि, पुनश्च तत् ऊर्ध्वमवश्य गत्यन्तराजसंक्रमेणाहारकसमुद्भावा मन्त्रेण च सिद्धिगमनभावादिति । इति वारचतुष्टयं कृताहारकक्षरीरो मुनिस्त्वपूषे, एव सिद्धिगामीविविचारः ॥ १४ ॥

ननु स्मयितुं मयमवनी गी पदानुपराविमानेष्वपि, गच्छति न वा, उच्यते, गच्छति, तथाविधाऽध्यवसायसद्भावात्, उक्तं च-
 नद्यापनापनो ह्यप्रवृत्त्याप्यययोर्विन्नवित्तमपदपर्यन्ते, मानुषी तु सप्तमनरकपृथिवीयोग्यमायुर्न यन्नाति, अनुत्तरस्तु
 नरापिष्ठा, इति न चात्र दृष्टान्तं प्रमिदो नास्तीति, बाध्यः तत्सप्रभावात्, यदुक्तमुपराध्यमनवृत्तौ नेमिराजीमतीपुर्व
 षट्परियत्रि प्रदीपपूजापिष्ठा उक्त ।

“मा मग्गाभो वयिं कं गृह्य मि जम्मच्चि तुहसदी छोइ । तसो मरिख तुम्मे सख्खट्ठे दोवि देवस्सि ॥ ५५ ॥”
 इत्यादि, इति गीपदानुपरागतिगमनपञ्चदशो विचारः ॥ १५ ॥

ननु नाहं धर्मं न पुरुषाणां प्राधान्यञ्चपि यत् पुरुषाणेषु गीषो प्रायः तत्र प्रभुत्वपर्यवर्त्येण विद्येपतः सामर्थ्योद्यमो दृश्येते,
 न का इतु उत्पन्न तथाविधगुणाध्यवसायसमितिजन्यमात्र एव तत्र इतुवया प्रायत नान्यत्किमपि, अत एव आगमे
 त्मा नृत्किममनमृक्त मममनःकृद्गीगमनं च निनिदिमिति उक्तम्,

न गिरि मुत्तामुत्ती जग्हा दीमट्ठ अणुत्तर विरिय । भम्मयिसयमि तास्सि तद्दा तद्दा उज्जुमतीण ॥ ५५ ॥
 किं बहुणा मिट्ठमिण म्मेण म्मेउत्तर वि नारीण । नियनियणम्मपायण पुरिमिदित्तो विस्सेमणं ॥ ५६ ॥
 महमायमात्तिणीओ दाणव्यामीत्त मजमण्णिओ । मुत्तास्स पमाणणा म्मेत्ति म्मेत्ति म्मेत्ति म्मेत्ति ॥ ५७ ॥

इत्यादि, चेत्येवन्देनैवैवमाप्ये । इति पुरुषार्थस्य साक्षात् प्राप्ता विद्यमानता धर्म सामान्यामत्यापकार ॥ १६ ॥
 ननु सधासमहननी अयन्यबलो जीव ऊर्ध्वगतौ अधोगतौ च कियद् दूरम् उत्पद्यते, इति, उत्पद्यते, ऊर्ध्व, कल्पचतुष्टयं यावत्
 अधश्च नरकत्रय यावदुत्पद्यते, यद्दुक्तं ब्रह्मकल्पवृक्षौ द्वितीय खण्डे, यः सेवार्पसंहननी जयन्यबलो जीवस्तस्य परिणामोऽपि शुभो
 न्युभो वा मन्द एव भवति, न तीव्र, ततः शुभाशुभकर्ममन्योऽपि तस्य स्वल्पतर एव, अत एव अस्य ऊर्ध्वगतौ कल्पचतुष्टयाद्
 ऊर्ध्वम् अधोगतौ नरकपृथ्वीद्वयाद् अथ उपपातो न भवतीति प्रवचनं प्रतिपाद्यते, एव कीलिकादिसहननेष्वपि भावना कार्या इति
 एवमन्यथापि रम्यम् इति मेवाशंसहननिन ऊर्ध्वोऽधोगतिसप्तदशतमो विचारः ॥ १७ ॥

ननु दरीरत्यागसमये जीवः केन कन मार्गेण निर्गच्छन् कां कां गतिं यातीति, उत्पद्यते, पादाभ्यां निर्गच्छन्, नरकं याति
 ऊर्ध्व्यां तियगतिं इदमन मनुष्यगतिं, द्विरसा देवगतिं, सर्वाङ्गेभ्यश्च निर्गच्छन् सिद्धिगतिं याति ॥ मनुकं, स्नानान्ने पञ्चमाप्य
 यन वृणीयाद्दशकं पञ्चविं जीवनिष्ठाणमग्रे, १० तः पापं हि ऊर्ध्वं उरेण सिरेण सञ्चनेहि ५ पापं हि निष्ठाया
 माण निरयगामी, भवति, ऊर्ध्वं निष्ठायायमाणे तिरियगामी भवद्, उरेण निष्ठायायमाणे मनुयगामी भवति
 सिरेण, निष्ठायायमाणे देयगामी भवति, मन्थगेहिं निष्ठायायमाणे सिद्धिगतिं पञ्चयसाणे, पञ्चसे इति, इति पा
 दादिभ्यो निर्गच्छतो जीवस्य गतिभेदः अष्टादशो विचारः ॥ १८ ॥

ननु स्थानदिनिद्रावशो जीवस्य यदाशुदेवबलादर्धमलं शस्ते उत्तमसिखं सबसिन् काले विद्यते न वा, उत्पद्यते, नास्तीह क्षेत्रे

गोत्रं नस्य तद्धने प्रथममंहरति यय शृङ्गुक्तत्वात्, सायत तु सामान्यलोक्यत्वात् द्विगुणं चतुर्गुणं वा तस्य बलं मनसि
 नाधिरमिति, यदुक्तं निम्नीयत्वा पीडिकायां, श्रीणदीपल परुषणा कज्जइ केसवो अद्वगाद्वा, केसवो घासुदेवो अ
 तम यत् तदप्यनामो अद्वकत् । श्रीणद्विणो भवति त च पदमसचयणिणो, इयानि पुण सामल्यलानुगुण
 नानुगुण वा व्यपति, सो गय परुषुसो, आगच्छ ऋसितो जिणासेव तम्हा सो लिगपारषी कायध्वो सोय
 माणुज न वयइ" मुप लिग पतिग मुद चरणजड गय गुक्का भणितो मुक्क सोसोइण अह न सुयइ ता सद्यो
 ममुदिता ररति न गच्छो मा गमास एवो स गमिस्सति' वृद्धोप घायादेस्सति लिगायदारणिय मणत्थ भणणइ
 अरिरुत्तरलगाद्वा" अत्रि सभायणे किं सभाययति इमे कतिवि तेनेय भयगगदणेण केवलमुप्पादेइ तद्वयि
 म लिग न दिजइ तस्स वा अमत्तम वा गमनिगमो अयतिसरुणो लो पुण अवहिणाणतिसती सो जाणड
 यत्त गमम श्रीणद्धी निरोदमो भयति वेइ मे लिग इतरहा न वेइ लिगायहारेण पुण कज्जमाणे अयमुप
 दद्याइ दमयभान्ति मायगो दोदि पूलग पाणादियायादिनियसो पचाणुध्वयचारी ताणि वा न तरसि पेत्त
 वा मण्ड दमगमायगा भयाद्विचि भणित भवइ अह गय पि अणुणेखमाणो नेच्छइ लिग मोरुं तादे रालो
 मज्जु माणु पत्तायन्ति दशान्तर गच्छन्तीत्यथ पमादपट्टिसेयणसि पारगतमिति ॥ एवं इतरकण्ववलीयलगे-रि वेत्तव्यं

पश्यन्ति न तु गुणपत्नी भवति, इयं च प्रथमसहनिन एव भवतीत्युक्तमस्ति” इति स्त्यानादिभिर्द्रावणो बलभेदादिविचारः १९
 ननु स्त्यानादित्रिकोदय मति जीवस्य सम्यक्त्वप्राप्तिर्भवति न वा ? उच्यते, न भवत्येतत्, यदुक्तमाचारारम्भपुत्रौ वृत्तीयाप्ययने
 प्रथमोद्भवः, स्त्यानादित्रिकोदय सम्यक्त्वाप्राप्तिर्भवसिद्धिरुक्त्यापि न भवतीति । किं च यदि स्त्यानादिनिद्रावणं कदाचिदज्ञान
 तद्वारिय दर्शनं भवच्चर्हि धर्म्यं द्वास्त्रोक्तविधिना स्निह्य परित्याज्य । तद् विधिसु प्राक्तनप्रभोचरादवसेयं कथं तर्हि कर्मग्रन्थादौ
 णष्ठं प्रमत्तगुणव्यालं यावत् स्त्यानादित्रिकोदयं प्रतिपाद्यत, उच्यते, प्रतान्तरमेवदिति संभाव्यत, यद्वा पूर्वमाप्तसम्भक्तत्वादेः स्त्या
 नादिनिद्रादवस्तत्र प्रतिपादितोऽस्ति, इति न कश्चिद् विरोधः, तच्च तु द्वानिगम्यमिति विवक्षितमोविचारः २०

ननु एकस्मिन् भवे एकजीवस्य कियतां वेदानासुदयो भवति ? उच्यते, कस्यचिद् जन्तोः कर्मगतवैचित्र्यात् प्रयाणामप्युदय
 संपद्यत, यथा कपिलनाम्नो लघुद्विष्यस्य द्रव्यावरसुतायाप्राप्तकस्य तत्पित्रा परशुलिखसवृषणपुंभिर्हस्येति, यदुक्तं निम्नीषचूर्णो पीठि
 कायो ॥ कमिय जिओण आयरिया पद्दुसिस्सपरिषारा वसति, तमिय गण्ठे कविलो नाम खुडुगो अत्थि, सो से
 द्वायरपूयाण अगग्गोदवन्नो सो त पत्थपत्ति, सा नेच्छइ अन्नया सा कम्पट्ठी द्दहिनिमिसेण गोउल गता सो
 यि कविलगो त नेय गोउन् भिपम्भायरियाण पढित्तो, सा तेण खुडुगेण गामगोउल्लाण अतरा दिट्ठा उप्पायणि
 रथगामा सा तेण तरा भारिताभावेणुप्पादिता, अणिच्छमाणी उप्पातिय वा रुहरि अणिच्छमाणी योनिमे-
 देस्वर्यः ॥ तीण रेणु गुदितगत्ताए गत्तूण पिउणो अपम्भाय, सो परसुक्कहाड गहाय निगगतो दिट्ठो यणेण

सयमण पजणण पिय सतो उनिक्खतो, सो उनिक्खतो, एगाए अ न गणिथाए सगद्धितो तस्स य तस्य सइओ नपुमगयेदो उदिओ तओ इत्थियेवो तमिय वसणण्येदेसे अदोहो भगोआतो तीए गणिथाए इत्थियेसेण सो ठधिनो भवयइरितुमादसो इति ॥ तस एकस्मिन् बन्मनि यो वेदा प्रतिपापन्ते, अनेन च क्रमेणादौ पुम वसो अपुम छिट्ठे जात इत्थिवदसमुदिम उरियेवेद इत्थये इत्येकस्मिन्मि भवे वेदत्रयोदय एकविद्यति विचार ॥ २१ ॥

ननु प्रमादयुक्तं सरागसंयत अत्यदिकापि प्रत्यनीक्येयता छल्येवेति द्वास्वे भूपते, पर यतनायुक्तं सरागसंयतं कोऽपि छल्येयता उच्यते, यो हि अत्यदिको अदसागरोपमात् न्यूनस्थितिको इयो भवेत् ॥ तु यतनायुक्तं साधुं छलयितुं न शक्यताम्, यः पुनरदसागरोपमादिस्थितिकः स प्राग्वन्मवैरस्यमात् यतनोयुक्तमपि छलयत् तस्य सामर्थ्यसम्भवात्, यदुक्तं निघ्नीयपूर्णो एको न विवर्धितमोरेण पश्चिसिद्धकाले सज्जाय कर्त्तुं तस्स इमे दोसा, असत्तरगादा सरागसयतो सरागस पातो इदि यदिस्ययादि असत्तरपमावजुसो इवेद्य विसेसतो महामहेसु त पमावजुस पणिणीयवेयता अप्पट्टिया स्थितादि छलण करेद्या, जयणायुत्त पुण माहु ओ अप्पट्टितो वेधो अदोवहीतो क्कणट्टिती सो न संकेति छलितु अदसागरोपमट्टितितो पुण जयणायुत्त पि छलेति, अत्थि से सामत्तय त पि पुण्णवेरसंयधसरणतो कोसि ए

— गण्ड पत्तण्णसंयधसरणतो कोसि ए

तु मोचि एत्थमसन्ति देशान्तर गच्छन्तीत्यर्थः पमावपट्टिसेषणस्ति द्वागगतमिति ॥ एवं श्रुत्वात्पट्टितापसुन्दरप वाद्ये

इत्यादि मङ्गलान्तरात् इन्द्रमहोत्सवादिषु स्वयम् । इत्थं यतनायुक्तसाधारण श्रवणेन विवेच्यते १९

ननु मङ्गीर्यैकादशप्रतिमाप्रतिपत्ता, धावक, सम्यक् प्रतिमोदयहनं, कृत्वा, पश्चात् मङ्गीर्यायाः - मङ्गीर्यायाः प्रापानि कर्णिन्, तथा चोक्त निशीथरूपां द्वितीयस्तुष्टे पोष्टशोषेदुक्ते, साधो पात्रगवेषणाधिकारे ॥ इदानीं आगारे स्ति दार आगस्तु कर्णिं मङ्गीर्यायाः, अत उच्यते कोत्तियगाहा ॥ कोत्तियावणे लब्धमसि, सिद्धसि सिद्धयुक्तो जो पठ्यति उक्तमो कते उच्यते याधानो से उपशो तादे त पङ्क्तिगद्मादिसाष्टण वेष्ट निष्ठयस्स या पय न्य समणस्स या पास लब्धमसि, समणो यासगो या पदिम करेड घर पञ्छगगतो त पङ्क्तिगद्मा साधूणा दिष्टअदाफड इत्यादि एवं धृष्टकल्पयुक्तावपि द्वितीयस्तुष्ट, उपासकप्रतिमापञ्चाशकमुग्रह योरपि च बोध्यम् । इति प्रतिमावहनानन्तर कश्चित् श्राद्धो गृहमप्यायातीतिविचारः ॥ २३ ॥

ननु अस्मिन् काले समये समये अनन्तरानिरत्नीति पोषो बहुलोक्तप्रसिद्धः भूयते, स च शास्त्रानुसारी किं वा लोकोक्तिमा ग्रमेयेति, १ उच्यते, सांप्रत प्रतिद्वय्य प्रतिमपमनन्तपक्षावहानेरागभोक्तत्वाद् शास्त्रानुसारी एवायं न तु यत् किञ्चित् यदुक्तं पञ्चकल्पमाप्ये”

भणिय च दृसमाण गामा होहिति तु मसाणसमा” । इयमेव गुणाशानी काले यि उ होति माहाणी ॥ २॥
समय समय णता परिहायते उ वणणमाईया । दब्बाइपञ्चाया अहोरेरा तसिय चेव ॥ २ ॥

नृसमं अणुभायेण साहजोगा तु बुद्धमा खेसा । फाले त्रि य दुर्ययवन्ता अभिमन्यवण धृति रुमरा य ॥ ३ ॥
 नृमणअणुभायेण य परिहाणी होति ओसहयलाण । तेण अणुयाण पि उ भाउगमंहादिपरिहाणी ॥ ४ ॥
 इत्यादि नचात्रैवं दुस्सं यदुत, एकैच्छसिन् वस्तुनि प्रतिसमयानन्तर्यार्थापनादे तत्कालमेव सुवस्थापि वस्तुनो नाद्यप्रसन्न इति
 प्रतिपस्तुवष्पादियपायानन्तर्यसागतिमहात्वेन प्रतिसमये हीयमानानन्तर्यस्य चान्तरीयत्वेन अवसुष्यिणीममयानो पुनरसंख्येय
 त्वेन उक्तदोषाप्रसक्ते, एतन् एकस्मिन् समये प्रतिप्रप्यमेकैकपर्य्यायनादे सर्वद्रव्यापक्षयाज्जतपर्य्यायनाच्च इति अमोहोऽपि
 निगस्त, विस्तारादिना पुन, जम्बूदीपप्रदेशसिन्धुद्वीपस्यादयो विजोरथा । इति समय समयेज्जन्तद्वानिरिति योपस्य द्वास्तसम्म
 नवयिगर ॥ २४ ॥

ननु काश्चक्रभ्रष्टिर्गैरिहत्वापससम्बन्ध, गैरिहण प्रदेपात् कात्तिकशुद्धी स्वातं संस्वाप्य सुकमिति भूयते सत् कश्चित् द्वासे
 पि १८ न वा १ उ-यत् अतिन्विमूलकमवैतत् समाभ्यते, यत् सनत्तुभारचक्रिण प्राक्तने सुसीये मये जिनवर्मेनामभायकस्य ग्रहे
 क्षर्या स्थान् गन्वा जानन्नमा तापसो सुक्तयान् तत्तल्ली दुर्गैरावणौ वातौ, इत्यादि कियत् सम्बन्धसारक्ष्येन, आन्तिवोत्त्रासि क
 स्याच्चिदाभुनकयन्त्यदृना एतत्कयन, इत्यते परमावश्यकपरादृशि ? पञ्चाशकवियरण २ पियण्डलदृशि ३ प्रपुष्पाप्राक्तनप्रत्येय
 ईदं यत् । मात न स्याज्जिह्वन्त उगागगात आग्नेन गैरिहो ग्रेसिमस्तेभ्यः ततोऽतः प्रत्येयान्तीषाकलेन तस्मिन् इत्यपि कथयन्त्यस्मिन्

तथा च आयस्यैवैतौ विपाटलं च न्यस्येतेत्युपदिष्टं । तेषां चैवसियं सो परिपसिञ्जते अगुलिं चालेति किरते इत्यादिः
 एवमन्यग्रयणादोऽपि बोध्यः ॥ इति क्रासिकथेष्टिष्टो तापसस्थालम्बापनं न प्रायः प्राक्तनग्रथपृष्टमिति विचारः ॥ २५ ॥
 ननु दद्याद् अनुगम्य यदा पशुरयुष्यन्ते तदा किं विधानि तेषां दद्याणि मयन्ति" उच्यते, देवास्तु यानि वृणकाष्टादीनि
 स्पृशन्ति तान्यत्र तपो दत्ततया परिणमन्ति अधिन्यपुष्यग्रभावाद्, असुराणां पुनर्नित्य विकुर्वितानि आयुषरसानि मयन्ति, दद्या
 पशुषां तृणां मन्दतरपुष्यत्वाद्, नतु वृषादीनि स्पृशमायाणि दत्ततया परिणमन्तीति । यदुक्तं धीमदमगवत्वामष्टादशे शते सप्तमो
 रद्वक्त्रं, ॥ दद्यामुरमु ण भते मग्गामसु चहमाणेसु पिं ण तेसिं देवाण पहरणरयणत्ताण् परिणमन्ति, गोयमा० जण्णं
 ते दया मण या कट्ट धा पसा चा मफ्फर धा परामुसंति नण तेसिं देवाणं पहरणरयणत्ताण् परिणमन्ति, जहेव दे
 वाणा नहण असुरकुमाराण नो ति णठे समठे असुरकुमाराण देवाणा पिणं विठम्बिपा पहरणरयणा पण्णप्सा ॥
 इति दानागुरयुद्ध आयुषयिणविचारः ॥ २६ ॥

ननु महदिको दयः कियतो व्रीपसमुद्रान् समन्तात्परिभ्रम्य सद्यः पयादागन्तुं समर्थः । इति चेदुच्यते, रुचकवरदीपं यावत्
 मनुपर्यन्तुं समर्थः, ततः परं तु एकया कयाचिद् विद्या गच्छेत्, नतु सर्वतः परिभ्रमेत्, यदुक्तं भगवत्पञ्च, अष्टादशदशतके सप्तमो
 रन 'दयणा भते महद्विण जाय महेसपण्ये पभूलयणसमुद्धं अणुपरिपदिप्साण दृष्यमा गच्छिउत्सत्' इति पमू देयेण

तथा एकाग्रमृत्युः सदा ताना । म्वातद्वन्द्वः सदा मृत्युपदपु । इत्यथ । चामियं सो परिवसिञ्जते अंशुलि चालेति किञ्चते इत्यादिः
 वारः ॥ २९ ॥

ननु कस्यापि निमोग्यस्य पुमः संसर्गेण नहनां माग्यवतामपि पुण्येनापि भवन्ति" उच्यते, देवास्तु यानि वृषकाष्टादीनि
 यदुक्तं बृहत्कल्पपुत्रा प्रथमस्यष्ट कस्याप्याचार्यस्य गच्छः सर्वेऽपि वस्त्रयथं पुनर्नित्य विकुर्वितानि आपुष्पमानि भवन्ति, देवा
 परपश्यन्तो वा अवमानं विद्यते, तु च सायवोऽन्यसिद्धाः क्षीतादिपरीयहान् सन्तीति । यदुक्तं श्रीमद्भगवत्सामष्टादशे श्रुते सप्तमो
 मयप्रापित्वा सन्तो न वस्त्रादि प्रयच्छन्ति, शुद्ध न्योपधि साधवो गवेपयेयुः हरणरयणसाए परिणमति, गोयमा० जण्णं
 वाहयेन साधुना न उच्यते, अत ईदृशे कार्ये लब्धमान् दुर्मेधा अप्युत्सारकल्पं णं पहरणरयणसाए परिणमति, जडेय दे
 वतय कल्पिकीकृतः सन् किं करोति इत्याह

हिण्डुः गीपक्षदाओ स लद्धि अह ते इणति से लद्धि । तो एफओ
 गीतमदायो गीतार्पसाधुमारितो वस्त्रासुत्पादार्थं हिण्डतां अथ ते गीतार्थास्तस्य लार्थं । इति चेदुच्यते, इचक्वरक्षीपं यावत्
 सदापाटकमन्त्रेणाप्रि इत्यर्थः । कथंभूतः सन् नित्यत आह आचारोत्वारितः सूत्रार्थं अप्रदुक्तं भगवत्यज्ञे, अष्टादशश्रवकं सप्तमो
 प्रार्थमुत्सारकल्पकरणेन लेओरेवतो आदितः सन् हिण्डते । ननु च किं कोपि कस्यापि लाब्धमा गच्छिषाए" इति पम् देयेणं
 इति, येनैवमुच्यते गीतार्थास्तस्य लब्धिसुपान्तीत्यत आह "भियसु विह तणह ववद

ननु शुद्धस्वन मावधामपकरानामधु कुरु सद् अस्वनात् तथा तीर्थफलप्रतिभाषां दुरोद्योक्तार्थं कुरु यत् पक्षाभादि तत् किं साधूनां कल्पते न वा ? तत्रैव कल्पते एव, यदुक्तं भाष्येपरिहृतं भीष्मदत्तकल्पमाप्यवृत्त्योऽप्रथमस्य पदे, अथ तीर्थफलप्रतिभाषं यन्निर्वाहिव तत्र साधूनां किं कल्पते न वा ?

समदमदगुप्ता सतपनिमिषा कथा जह ऊर्ध्वं । ननु खड्गा पाशास्तन् ॥ क गुण पश्चिमदुमारश्च

शास्त्रा वीथकरास्त निमिषं यानि द्यौ संघर्षक्रमणुष्पाणि, समवसरणसूची कृणानि तानि यदीनाम् यदि प्रतिपेक्षुं न
सम्पानि तेषां समप्रसातु यदि कल्प्य इति भावः । तदि किं पुनः प्रतिपार्थम्, अजीवानां प्रतिमानां देवोत्तराण्यं च सुचरा न
प्रतिपथमर्दवीत्यभिप्रायः इत्यादि । आह भवत्यर्थं परं वीथकरस्त तत्प्रतिमाया वा निमिष यद् कृतं सत्केन कारणेन यदीनां
कल्प्यत्वं । उच्यते

साहमिधो न सत्त्वा सत्स कथ मेण कल्प्य ऊर्ध्वं । ज गुण पश्चिमाण कथ तत्स कदा का अजीवत्वा ।
शास्त्रा वीथकरः स साधर्मिको हिंसा प्रवचनोऽपि न भवति, तथा हि हिंसा साधर्मिकः स उच्यते, यो रजोहरणादिक्रि
इयारी भवति स हिंसा भगवतो नास्ति तथा कल्पत्वात्, अतो न हिंसा साधर्मिकः, प्रवचनोऽपि साधर्मिकः सोऽपि
वीथय भवतुर्व्यसंयाभ्यन्तरवर्षा भवति “पुण्यपासयोगयत्” इति वचनात् मणार्थं च प्रवर्षकत्वा न तदभ्यन्तरवर्षा किन्तु
चतुर्वर्षसाभिपति, स प्रवचनोऽपि न साधर्मिकत्वात् वीथकरसार्थं कृतं यदीनां कल्प्यत्वं चेत्पुनः प्रतिमानासर्थाय
यत्कृतं तत्स का कथा का वार्ता सुचरां च कल्प्य कृत इत्याह अजीवत्वात्, वीथमुदिस्य हि यत्कृतं सदापाकर्मक भवति ॥
अपि उदिस्यकः इति शोषोक्तत्वात्, स वीथत्वमेव प्रतिमानां नास्तीति, तथा चैत्यवन्दनमाभ्यस्य संयाचारव्यापि उक्त
साहमिधो न सत्त्वा ० १८ समदमेदगुप्ता ० १९

इथाद वत्प मणिपायुसारभ्यो मत्प दाउमु पभोग सिद्धंति मुणी किञ्चिदि तेति सुदभाषनुदित्य ॥ २० ॥
 पयादाणक्रमण मण निद्रपि तेति सजाप राय पुत्रे भोगफल जन्ममहोपयसादर्थं ॥ २१ ॥
 इत्यादि इति कीधरतर मविमानिमिषद्वयकाभादि साधुना कल्पमिति विचार ॥ २१ ॥

ननु मरदिका दत्ता धामपुद्रजान् मरदिवैव गमनागमनमापणव्याकरणोन्मेषनिमपाङ्गमनप्रसारणस्तानक्षयननिपदनविभुर्वो

ना परिचारमादिप्रिया कुर्वन्ति किम्वा मरदिकत्वादेव धामपुद्रजप्रार्थ विनापि कुर्वन्तीति ? उच्यते देवादयः सर्वेऽपि
 संभारिणा धामपुद्रजान् मरदित्वा एव गमनादिकं कर्तुं समर्था स्तु, न पुनस्तद् प्रदय विनोति, यदुक्तं मगवत्सां पीडयन्ते चतुर्थो
 दशकः ॥ दयण भक्त मरिद्विगुण जाय मरु सक्त्वं मरिद्विगुण योगगले परियादित्ता पम्भानामित्तए इतापम् देवेण
 भक्त मरिद्विगुण पय एतेण अभिलाषण गमित्ता ए एव नासित्तए वा धामरत्ताए वा ३ ओमित्तावित्तए वा नि
 मित्तावित्तए वा ४ आउटावेत्ताए वा पसारत्ताए वा ५ ठाण धासेज वा निसीद्विप वा चेषत्ताए ६ एवं थित
 वित्तए, एव परिपारत्ताए ८ जायइता पम् इत्यादि । अथ प्रथिः, इह सर्वोऽपि संसारी धामान् पुद्रजान् अनुपादाय न
 काश्चिद् क्रिया करोतीति शिदमथ, किन्तु दत्तं किञ्च मरदिको मरदिकत्वादेव च गमनादिक्रियां मा कदाचित्करिष्यतीति
 संभावनायां दुक्तं प्रथम प्रकारत्वादि, इति दत्तादीनां धामपुद्रजप्रदण विना न गमनादि क्रियति विचार ॥ २२ ॥
 ननु परम गण्डने जित्योऽजित्तेने गण्डने प्रमद्विषयके गण्डने

मपि लभन्त तथा एकस्मिन् परमाणौ कस्मिं पदसि । तद्वत् । ननु सत्यं प्रत्यक्षं परमाणुनिर्णयः, पदोपवत् आनत्याश्रयः, अथ ५५
 पदगता वृत्तादिपर्यायः अपि स्वयमेव एकं नश्यन्ति अन्ये चोत्पद्यन्ते, यदुक्तं भीमणवत्सङ्गे ॥ परमाणुगुणत्वेण भवेत् सासृ
 प्रसासृ गोदमा सिभ सायए मिअ अभायए स केणवण भवे एव पुषति गोपमा, दव्ववयाए सासए पज्जववयाए असासए
 इत्यादि । यत्तु कचिद् परमाणोर्नित्यत्वन घनार्थाप्याय निस्तत्त्व मन्थन्त, तदसत् पञ्चभागे स्पष्टम् अनित्योक्ते, उक्तम्, अस्य द्वा
 यवभावन कचिद् पदवतित्यगाम् मन्थन्ते तद् असत् यस्मात् पञ्चभागे स्पुटं भुव । तथा एकैकस्मिन् परमाणौ अनन्तरा पर्यवा
 भवन्ति, भीमसायनादभङ्गस्यो पञ्चमे विवशणस्ये पद तर्थाशक्त्यात् घन्याठसु तव एवावसेयः । इति परमाणुस्ववर्णविपर्यायपर-
 वर्णविचारः ॥ ३३ ॥

ननु सर्वेषां इन्द्रियाणि अनन्तमदक्षनिष्पन्नानि अहुतासंस्थेयमागधादित्यानि अर्सेस्वयमद्वेसावगाढानि उक्तानि विलारस्तु
 भोमवक्षुप्रमाणानाम् अहुतासंस्थेयमागो विहन्तिरसाहुतपुषत्त्व सर्वानिन्द्रियस्य च क्षरितमान उक्तकथं भोमादीनाम् अभाणां
 विलारान्तुल्य एव किंचा पङ्ककसादन्यो पद्वर्गो इति । यदुच्यते सर्वलोकपदशाधगादे चहुं कतं भोम सस्येयगुणमवगाहत्
 प्रभृत्यु पदद्वयु वस्साधगादनोपपद्यते, ततो प्राण संस्थेयगुणः, ततोऽपि विहन्तिरसमसस्येयगुणः तसाहुतपुषत्त्व विलारालम्बकत्वाद्
 सत स्वशनन्तिरपि मल्लेयगुणः नतु अर्सेस्वयमगुणहृत्कथोऽपि लक्ष्योऽनन्यमागत्वादित्यादि प्रष्टव्यनाहया पञ्चदशे इन्द्रियास्ये

परं प्रथमाद्य । एतु मगरमर्षिर्बो दिर्वापयत्क चतुर्थोऽनुक, सर्वलोक समुत्तरगात्रः सत् भोषमाणसमेन्द्रिणाधि क्रमेण संख्याय
 गुप्ताभि एवमुने त्र्यंशपयगुचमिभि उक्तं तत्र लक्षकमम समाप्यव अथप्येकं प्रमाणनाहयौ, मस्तु दमयते शुक्लकेषु पाठो
 विदर्द्रय मारयगुचमिल्लादि संख्यादा शुक्लपुत्रपत्तादिल्लादि, विस्तरार्थिना तु संव विलोकया अकुलकयेन तु मायोऽन
 भा मादित्तमर प्रादम्, एदुक प्रमाणनाहयावर "सोरदिगणमित्यादि" इह पुणत्वं स्वर्धनेन्द्रिण्यपि विरेकेषु वेपयायामिन्द्रियाणा
 भायादादिद्रव्यमाप भायादीन्द्रियप्रमाणचात्मागुत्तर इत्यादि । इति इन्द्रियाणां विस्तरादिप्रमाणपिचारा ॥ ३४ ॥
 ननु अनुपपत्तौक इत्यपि सचिषा अपिचिषा वा ? इतस्तत्तिविद्यया पुष्पीमया वा २ विस्तरापरिणामपरिप्लवा देवादि
 णिना वा ३ इति, चतुष्पद । इत्यपि वा हि सचिषा इतस्तत्तिविद्यया गुणहितां शुक्लपारायरोदयात् समाधेनेव दयादेवपरि-
 चानपरिप्लवाभ सन्ति ।

ननु दशभिपरिवा इति यावत्, आचाराद्रनुसारां संव दर्थेनात् तथा च इत्यादि । सप्त प्रमाणाम सचिषादि दिवा सचिष-
 यधि द्विपदादिनदात् प्रियं व त्रिपदु र्वायंनप्रमुष्पदु सिद्धं, अपरा इत्यपि, अपिचं वैद्वर्पादि, शिष्य दीर्घस्त एवाठ
 इव इत्याचाराद्रार्था दिर्वापपुत्रस्तप्यपीटिकायां तथा अमृदीपपक्षिप्रवृत्तपरिप्लवाधिकारे समाधेनः क्रमपुष्पयाकिना
 इत्यपि मोक्षा मन्ति तथा च इत्याठवेद गोत्रदीविराष्ट्र ॥ ३५ ॥

चिह्नं, एव मूषप्ररनधनवाराणांमपि स्वसम्पदलाकारं चिह्नं वाच्यं तथाच तत्कार्यभाष्य, मुकुटेऽथ शिरोमुकुटोपरगृहिभिः प्रमामम्बुल
रन्तरागवत्" मूषचन्द्रप्ररनधनवाराणाम्बुलं" यथा सचिह्नं विराजमाना सुविमन्तो ज्योतिष्का मवन्तीति" अत्र शिरोमुकुटो
वागुत्तमं स्वनाम्नादप्रकाटितम्, एव सर्वोदरपि इत्यादि, एव मन्त्रापनायामपि शेषम्, इति ज्योतिष्काणां वर्णचिह्नविचारः ॥ ३७ ॥
ननु "ज्योतिषाणां सट्टिभागा" इत्यादि संघर्षीयायां वाराविमानानां कोशार्द्धभाषामविक्षाराशुक्तौ कोशचतुर्भागमेषत्वं
शक्तिमत्तम् प्रमाणवत् "तुल्यप्रमाणं वाराविमानं न यदति, इति चेत् मृणु" इदं चेद् वाराणां विमानेषु आषामविक्षन्मोक्षत्वं
वाराणां कम्, वत्साधमाप्य सर्वोक्तव्याप्य काराया अर्द्धकोशं, अथन्यायाः पञ्चषट्पञ्चतानि विष्कन्मार्द्धवाहस्याय यदन्ति, सर्वे
मनु मनुष्यधनार्थं सर्विर्धनेनां चन्द्रार्दीनां विमानानि मध्यमेभ्योर्द्धप्रमाणाणि उक्तानि परं तदायुः किं प्रमाणमिति चेत्,
युषु, आयुन्मर्षा मध्यमेभ्योर्द्धप्रमेय, न तु किञ्चिदपि न्यूनं, यदुक्तं संघर्षीयावर्षा पञ्चमगाथाप्याकमाने अर्द्धेपार्थक्येयप्रीपसमप्र
मितिः ॥ ... उत्तरकटमाधुरित्यादि इति चरन्तिरचरन्तदीनां तुल्यतायुः

उत्तरकटमाधुरित्यादि इति चरन्तिरचरन्तदीनां तुल्यतायुः

मुरंजरिया यदा वदजरिया य दिणापरा विज्ञा ॥ इत्यादि रूप सत्कथ सगच्छत युक्तमयोगात् तत्रम् तथा वेपाम्
 मिश्रितकथ्या यथा ज्ञान्तोक्तमन्तर सम्पद सजापटीति, इति पश्यन्तु, मनुष्यधेयात् यदिमन्त्रार्को कथं व्यथस्त्रिवा इति
 द्रव्यमपादो नाह किन्तु अन्तरमापसृक्तं वरो नैवदसारयन्तिरेव कथयते, समद्विष्णीहरयादावपि इत्थमेव उक्तत्वात्
 इत्यहोकाराणां पृथग्पराक्तम् वयमिति

अनन्तरनरक्षेत्रात् मुरंयन्त्रां पथ स्थिता । तदागमेषु गदित साप्रत नोपलभ्यते ॥ २२ ॥
 कथं चन्द्रमूर्धाणा एत माह कथितम् अन्तर । तदेव साप्रत चन्द्रमस्त्यादिषु दृश्यते ॥ २३ ॥

एषां समाप्यते चन्द्रमस्त्यापनुसारत सूचीभ्रेण्या स्थितिर्नय भ्रेण्या परिरपाक्यता, ॥ २४ ॥
 यथाऽन्तम नावनीयम् अन्त्या पा पट्टभूते अवसेजमिनिवेद्योऽर्थेन प्रागमाविनिश्चिते ॥ २५ ॥

इत्यादि पट्टादिवर्जग ॥ २४ ॥ कश्चित् आर्चाया मय परिरपमणीमय अदीर्घवन्ति तन्मयमतिपादक य अथयास-

उपपत्तिमिष्टिपाप इत्यादि यायादयं, पुनरप भूयान् विज्ञातोऽस्ति वदधित्वा तु समद्विष्णीवृत्तिं कोकमकाद्यो पा विज्ञोक्तनीयः
 किम् भीरवाचार्यस्य योपदाहचतुषमकाद्युर्ध्वो परिरपधेयमभिप्रायेणैव उक्तम् वयमिति, मातृयोषरात् परत यथावतयोजन
 वरधे परापरम् अन्तरिवाः सन्त्यान्तिना कर्त्तुं

सुखपथा वर्द्धमानाः शुभसम्पदा भवेन्धनवृद्धिरापरिभारा पश्याकारा असुखपथा आलस्यदुःखानाम् ।
 सिष्टाधीति तथा संसृज्य परिश्रित्यर्थप्यपि यथा, ॥ ६० ॥

नम्य राजानसौपर्णः प्रकारः कथितार्थिके । भगति चन्द्राशुभसूचिन्मैर्मर्त्योभार इवाचक्षः ॥ ६० ॥
 इति राजमहद्वचन एवमथ बहूनि भगान्तराणि सन्ति, एवं सत्यं तु केनलियम्याम्, इति मनुष्ययेनात् साहित्यन्त्रस्यार्थाम् अव
 स्थितिनिवारः ॥ ४१ ॥

ननु यदा भर्तृराषवधेनयोर्दिने भवति तदा मराधिदेवये राशिः स्यात् यदा च ऋषी रात्रिलक्षा विदेहे दिनमिति सर्वत्र
 मसिद्धमथ, पुनर्यस्मिन् दिने मरणादौ वर्षादयः कृतवन् प्रादुर्भवन्ति तस्मिन् एव दिने विदेहेऽपि, धीमन्वत्पत्नी मरणापयेषया सम
 यानन्तर विदेहे वर्षापूर्वयोगस्त उक्तत्वात्, तत्रम यदा मरणादौ सर्वोक्तोऽष्टादश्यादर्थोऽहर्चो दिवसो भवति, तदा विदेहे एवत्य
 माया राशिः प्रसज्येत तथा क्लृप्तत्वात् कथं नागमविरोधः, इति चन्मैव वद, कर्कसंक्रान्ते प्रेषमदिने पूर्वमहाविदेहे येने
 सहचक्रिममाप दिवसः सप्त सति मरवधेनरा, उदयन्त्य सूर्यं पश्यन्ति, मरतेऽपि सहर्षाधिके दिवसे येने सति ऐरावतधेनरा उदयन्त्य
 ददमनुष्या अपि उदयन्त्य सूर्यं पश्यन्ति । एवं तदैव शोभिममहाविदेहे सहर्षाधिके दिने येने सति ऐरावतधेनरा उदयन्त्य
 सप्त पश्यन्ति, ऐरावतऽपि सहर्षाधिके दिने येने सति पूर्वविदेहनरा उदयन्त्य सूर्यं पश्यन्ति, येन सर्वधेनयु सुखममाप एव दि

पमो मवति, एष चम्पूदीप दीपश्च। यदा सर्वोत्कृष्टाऽष्टादशसूर्या गात्रि र्भवति तदा मरणादौ चत्पतरश्मिन् क्षेत्रे रमन्त्या सुहृत्
 त्रिक अतिप्रान्ते सति विद्वदादौ स्य उदये याति, तथा रात्रे सूर्योपश्लेपे सति अस्य याति १ एवं च सर्वत्र तुल्या रात्रिर्म
 वति, एतावता प्रीप्सवा सर्वोत्कृष्टदिन आपन्त्यसूर्योपश्लेपे सर्वत्र दिने मवति सूर्यस्य सर्वाभ्यन्तरमण्डलपर्यित्वात्, तथा
 यान्ता सर्वोत्कृष्टरात्रौ आपन्त्यसूर्योपश्लेपे सर्वत्र रात्रिर्भवति, सर्वत्र सर्वत्राद्यमण्डलपर्यित्वादिति, नात्र कश्चिद् विरोध
 यदुक्तमागम ॥

मुख्यविदरे सेस शुद्धसतिग पासरे निरक्षयति । भरद्वाज उदयंत सूर कक्षस्त पदमदिये ॥ १ ॥

भरद्वा वि शुद्धसतिग सेस पच्छिमविदेरमण्डला वि । एतत्त वि अ एव तेषा दिग सप्तम्यो शुद्धं ॥ २ ॥

जगुदीष नयर रणणीद् शुद्ध सतिग अक्षरे । उदये तदेव सूरौ शुद्धसतिग सेसे अत्यमज्जो ॥ ३ ॥

रत्नादि, एते विदेरभरवार्धो दिनरात्रिविधारः ॥ ४२ ॥

ननु यदा सौम्येन्द्रो दिनमन्मादिषु इह आगच्छति तदा क्षपयात्मनीकाधिपतिम् आद्याप्य सुभोपापपुण्यावात्नेन स्वदे
 लोक्यासिदवान् भाकारयतीति प्रसिद्धमेव, परमन्त्रे त्रिपष्टिरिन्द्रा क देवत् आद्याप्य किं नामकं च वादिषं वादयित्वा स्वकस्य
 नवासिदवान् भाकारयन्ति १ इति च १ उच्यते, सौम्येन्द्रो नवासात्तन्मात्रमप्यहोरात्रमात्रेन्द्राः स्वकस्यदात्मनीकाधिपतिं हरिर्भवेत्
 नवासिदवान् भाकारयन्ति १ इति च १ उच्यते, सौम्येन्द्रो नवासात्तन्मात्रमप्यहोरात्रमात्रेन्द्राः स्वकस्यदात्मनीकाधिपतिं हरिर्भवेत्

[illegible]

स्तराण मज्जुपोसा इत्यादि षड्द्वयं तेषां तत्र एव अथोपपत्तम्, कश्चित् तु चतुर्विंशदेषानां भिन्नमेव चतुर्विंशं धादिद्वयम् उक्तमस्ति
 या च यत् प्रतिपादिका अष्टदशमूला इयं गाथा ।

सुणिज्जण सत्तससर् मित्तल्लि मयणाप वसरा पव्वद् । ओइसियसिइनाय यटा वेमाणिया देवा १ ।

इति अस्मा मूलमन्त्रेभ्यमिति षष्ठः प्रष्टेन्द्राणां षष्ठ्या तद्वदकदेवनामादिविचारः ॥ ४३ ॥

ननु एव दशान् संसीन्य चतुर्ष्विति द्वा यानि विमानान्यास्य इह आगच्छन्ति तद् विमानकारका देवा किं नामन
 ऽस्य विमानप्रमाणं किं प्रमाणम् महेन्द्रध्वजोऽयं चतुर्वीरि १ चतुर्ष्वेव दशानां वेमानिकेन्द्राणाम् यानविमानकारकास्तु देवा
 मी, पाठक १ हुप्फकः २ सांमनसः ३ भीरत्सः ४ नन्दावर्धः ५ कामगम ६ मीरियमो, मनोरमो ८ विमल ९ सर्व
 मद्रथवि १० भवनपतिभ्यन्तरजयोविष्केन्द्राणां तु सर्वेषाम् विमानकारिणोऽनियतनामात् सान्ध्यादिष्टा आभियोगिका देवा
 ऽवन्धा, तथा वेमानिकेन्द्राणां दशानामपि यानविमानानि आपामविकाराभ्यां लक्ष्योन्नतममापानि तर्धस्त्वेन स्वविमानप्रमा
 णि महेन्द्रध्वजाधामीनाम् तर्धस्त्वेन एक्योन्नतसहस्रममाणा, तथा असुरेन्द्रयोर्धानविमानम् पञ्चाक्षयोन्नतसहस्रापि विलीयं
 इन्द्रध्वजम् पञ्चयोन्नतयोषः शेषाणां धरणापष्टादशन्त्राणां विमानानि पञ्चविंशति योन्नतसहस्रविलीयानि महेन्द्रध्वज
 म् अथर्वतीत्ययोन्नतयोषा, तथा भ्यन्तरजयोऽपि केन्द्राणां विमानानि एक्योन्नतसहस्रविलीयानि महेन्द्रध्वजम् पञ्चविंश

५
 ल्यधिकयोजनयतो वा विप्रसाः, अयं सर्वोऽपि अधिकारो जम्पूदीपप्रवृत्तिश्च दृश्यो प्रागुक्ताधिकारे एषास्तीति तत्रैव द्रष्टव्यो
 पदुन्नादय न लिस्यते । इति चतुःपटीन्प्राणा भानविमानकारकदेशनाम १ विमानप्रभाषर महेन्द्रष्वबोधस्तत् ३ विचारः ॥ ४४ ॥
 ननु इन्द्राणां ये पालकादयो विमानकारका देवास्ते स्वप्रदेशाधिष्ठितानि विमानानि त्ययन्ति किं वा तद् रहितानि
 अचिच्चतुर्भुजकृपाभ्यव 'उच्यते' पालकादयो देवा एव विमानरूपेण भवन्ति इत्यतो न अचिचानीति समाख्यते 'यदुक्त'
 स्थानाद्गृहा दद्यमस्थानेक' पालक इत्यादीनि शुकादीनां क्रमणाऽवगन्तव्यानि इत्यादि, आधियोगिकाभेदे देवा विमाना
 मवन्तीति, अत एव विमाननामान्यपि पालकादीन्येव बोधयानि, इति भानविमानानां सचिचादिविचारः ॥ ४५ ॥

ननु यथा लोकपालादीनां विधानि विमानानि तथा इन्द्रसामानिकदेशानामपि महर्दिकत्वाद् भिन्नान्येव विमानानि
 भविष्यन्तीति चक्षवम् असमवाय, अतमवयव उपरिवन्देवलोकेषु महसारादिषु सामानिकदेशायेष्वपि विमानानाम् अत्यसंख्या
 कत्वाद् बोध्य, यत महसार सर्वाभ्यपि पदुमहसविमानानि, सामानिकास्तु त्रिभुव महसा, आनतमाषवयो समुदितयो
 मत्तारि शतानि विमानानि सामानिकास्तु विधविमहसा एव, आरणाच्युतयोर्क्षीषि श्रवानि विमानानि सामानिकास्तु द्य
 महसा, इत्यादि । अन्यथ यदि सामानिकानां प्रत्येक विमानानि स्युर्नाहि कस्याचिदमन्वस्यापि विमानाधिपतित्वप्रसङ्गः, भूयते
 चापम भवन्मन्त्रकसानानिक संगमको दव, विमानाधिपतित्वे नु अमन्वसाऽर्तगतम् । अमन्वकुलके, चउदसरयणत्त पि
 प पस्त पा पुणो विमानासाभिष्ट ॥ इत्यादि, पचनेन सन्निधेयाद् एवम स्वस्येन्द्रविमानेनैव सामानिकदेशनिवासो बोध्यः ।

एवं एहि एकस्मिन् विमाने ते महादेवा देवाः कया सित्वा निवसन्तीति 'चिनुष्यते' देशकस्ये देवलोके प्रामाणरादिकल्पे
विमानेषु महादेवानाम् निवासभूमयो हि पाटककस्या विधेयाः, यथेवं एहि भगवती दृढीयस्रवक्रमयसोदेवके विष्णुकसाधोः
सम्बन्धे "सोहम्मे कल्पे स्वयंसि विमाणासि सि" पाटः कर्ष संगच्छते 'उच्यते' एतत् सर्वेषु एकस्मिन्नेव निवसामि विमाने
नस्य देवादेव्याणाम् प्रदेवो विमानेकदेवयूतः स्थायीनलस्य तावान् स प्रदेवो निवसिन्नविमानतया मप्यते, अत एव काठीदेव्या
ममरावज्जारावचल्लोकेकेशेभ्यो निवसमनतया सक्तः, एवं चन्द्रप्रमासूर्यप्रमादिदेवीनामपि चन्द्रादिविमानेकदेशे एव निव
सिमानतया सक्तो ज्ञातव्यः, प्रवचनेभ्यरिसुदीवदेवीनामेव पृथक् पृथक् विमानानामुक्तत्वाद् । इत्यल विद्यरेषु सर्वोऽपि
अपमधिकारो चन्द्रदीपप्रभसिद्धत्वादी द्रष्टव्यः, इति सामानिकेन्द्रवादीनाम् न पृथग् विमानानीति विचारः ॥ ४६ ॥

ननु परमाञ्जामिक देवा मप्या एवेति प्रयोगः सत्योऽसत्यो वा उच्यते, सत्य एवेति ज्ञापते, अमप्यङ्गलके, 'तायस्ति स
सुरस्य परमाहमिमयस्य जुयलमणुकस्य' इत्यादिवचनेन 'अमप्यानां परमाधार्मिकत्वादिभावस्य निषिद्धत्वात् । चन्मान्तरक
यदुच्यते किं पूर्वकं ते नारकान् कर्तव्यमिति, अमप्यानां च तच्च संगच्छते इत्यादि, शुक्तिमप्यत्र पदन्ति इदा तथा च सति
भीदीरिविषययोरिमिहीरप्रसे बहुकं परमा धार्मिका मप्या एवेति प्रयोगोऽसत्य एवेत्यादि यद् विन्त्यं, इति परमाञ्जामिका
देवा मप्या एवेति सप्तचत्वारिंशद् विचारः ॥ ४७ ॥

सन्ध्ये सन्ध्यादाए सन्धधम् सन्धकम्ममृमीषु । सन्धधुरु सन्धमहिषा सन्धधेकमि अमिसिस्ता ॥ १ ॥

सन्धाहि चि सन्धीहि सन्धे चि परीसहे पराहस्ता । सन्धे चि य मित्थपरा पाओषगयाव सिद्धिगया ॥ २ ॥
अवसंसा अणगारा नीयपहुप्पमणगया सन्धे । केई पाओषगया पक्कस्साणोणिणि केई ॥ ३ ॥

सन्धाओ अज्जाओ सन्धे चि य परम सधपणवज्जा । सन्धे य देसविरया पक्कस्साणेण उमरती ॥ ४ ॥
सन्धाज्जा वहुविअसिकाया भीक्कपयो १ नेमि २ धीरधेहि ३ प्रयो जिनाः पर्यहाज्जसनासिवा मुक्तिं गवा अवधेपासु जिना
कायोत्तर्गआ एव मुक्तिं गवा, बहुकं, सन्धाविवज्जानके ?

धीरोसद्धनेमीण पलिअक सेसयाण उसज्जो । पठियकासणमाण सदेहमाणातिभागणति ॥ १ ॥

ननु भीवीरो देवनां ददान एव सिद्धलव' कथं तस्य पादपोषणमनं तपच्छते, इति चेदुच्यते, मगवान् पादपोषणमनमग्नी
कृत्य निमलीकृतसर्वाङ्गोपाङ्गं प्रत्यास्मात्पदुर्विद्याज्ज्वातः पौन्यप्रद्वारान् अस्त्राकिरुदेवनां दत्त्वा सिद्ध इति, न काञ्चि अवस-
गति', इति तीर्थक्रादीनामनवननासनादिविचारः ॥ ५० ॥

ननु अष्टापदगिरेस्तदुपरिस्त्वजिनचैलस्य च किं प्रमाथमिति चेद् 'उच्यते' अष्टपौजनोषधदुर्गोवनविस्तीर्णो अष्टापदाद्विस्त्र
एकपौजनदीर्घम् अर्धपौजनविस्तीर्णं त्रिगम्बुत्पुष्पव चतुर्धरं चैल मारचक्रिका कारितं 'बहुकं' पौण्यसाक्षे भीरेमाधार्मि,
तमष्टपौजनोच्छ्राप बहुर्गोजनविस्तृत । आरोह्य सह सौवर्गैर्जोहर्मितपयनिज्जातः ॥ ५० ॥

मन्त्रेण योजनायामममर्दं योजनमिदम् । त्रिगण्युत्सुक्षत चैत्य षडुर्धरं विवेकात् ॥ ११ ॥

रत्नादि लोभ्यकायं तु पञ्चधाध्वषोऽभिप्रेतमिति पाठोऽस्ति यद्यप्ययोगशास्त्रेऽपि त्रयाणां गण्युक्तानां समाहारस्त्रिगण्युत्सुक्षत समासनं स एषार्था ध्वषं न तु गण्युक्तिः कोऽयमुक्तमिति । इत्यष्टाष्टदग्निरस्यप्रवर्धेत्यस्य च प्रमाणविचारः ॥ ५१ ॥

ननु अष्टाष्टदग्निरस्य सोपानानि भूयन्ते तानि किं मरवचक्रिणेषु कारिणानि अन्येन वा केनचित् कृतानि, इति चेत् 'तुदयवत्' मरवज्जलं किञ्च तानि नासन् किन्तु षडुर्धारेणैव भवेत् व्यतीतं सति अजिगन्धिनं समुत्पन्नस्य प्रारक्तं सगरचक्रिणुवेन बहुभुक्सारणं दण्डरत्नं अष्टाष्टदग्निरस्य सापानानि कृतानि यदुक्तं उच्यतेऽप्ययनपुष्पा,

इति भुत्वाऽप्यदण्डरत्नं पातयित्वाऽस्य भूयन्तः । निगम्यदन्ताष्टदग्न्यायम् अष्टसोपानतत्तत्कृता ॥ १ ॥

इत्यादि द्वितीयपञ्चमधिकार लोभ्यकायं तु भगवधिकार

समस्य दण्डरत्नं परितोऽष्टाष्टदं गिरिम् । अष्टौ योजनमाना स्तन्मेखलाः स व्यतीरचत् ॥ २ ॥

इत्युक्तत्वात् मरवर्तनं चानि कारिणानीति ज्ञायते, बहुभुक्मरवर्तनमेव अष्टमसर्वं

अष्टाभिः पदिकाभिस्तैः तन्मात्रमाऽनिरूप्यते । प्रासादान् जगदीशस्य त्रिःप्रवक्षिण्यन् क्षणात् ॥ ५२ ॥

इत्युक्तत्वात् दण्डमसि, सगरपुष्पाधिकारं पठन्तं मरवाधिकारे पुनः

योजनान्तं योजनान्तं दण्डरत्नेन चकिरात् । अकाराऽष्टौपदान्मखात् क्यात् स्तोऽष्टाष्टदं गिरिम् ॥ ८२ ॥

इत्युक्तमस्ति, इत्यष्टापदार्थे' सोपानाष्टक केन कृतामिति विचारः ॥ ५२ ॥

ननु अष्टापदोपरि सिद्धनिपया प्रसाधे 'अनुदिष्टु सत्यवर्णप्रमाणानुपेक्षादनुविधिविन्नप्रतिभा मरतेन स्थापिताः सन्ति, यत्र पूर्वस्थां स्थितिं प्रथमाविधी द्रावेण, दक्षिणस्थां संभवाप्राप्तत्वार', पश्चिमायां सुपार्थोया अष्टौ, उत्तरस्थां धर्माया दस, एतत् संस्थया स्थापने को हेतुरिति चेद् उत्पत्ते, मायभोदेहमानस्य मरत्वेन एकस्थां स्थितिं दयोरेव 'स्थापनं समाच्यते तत्रः पर क्रमेण देहमानस्य अनुकचुत्तरत्वेन चतुराविसंस्थया स्थापनं युक्तिशुक्रमेव, अथो देहमानस्य अत्यमृत्त्वमेव अथ हेतु' संभाव्यते पुनर्पद् बहुभुवा पदन्ति तत् प्रमाणम्, इति अष्टापदवैत्से द्विचतुरादिविन्नस्थापनहेतुविचारः ॥ ५३ ॥

अनु मीमग्नत्तामष्टमस्य वक्रनमोरेषक कृत्रिमवस्तुन स्थितिः संस्थातं कालं यावदत्र उक्तामस्ति । तत्रः कथम् अप्रवृत्त कालं यावदष्टापदादौ मरतकारिवैत्सविभक्त्यन्तर्गतो, अन्तराचतुर्वोरकस्य असंस्थातकोटिकोटिपर्यप्रमाणत्वात् । तथा अमुं क्षयजपि मरतकारितान्मेव प्रसाधमिभ्यानि वपयनकालं यावत् कथं न स्थितानि, यत्तत्र असंस्थाता तद्वारा आता' मृत्यन्ते इति चेद् ? उत्पत्ते अष्टापदे स्थानस्य निरुपायत्वात् देवादिजानिभ्यात् । जाय इमा ओसध्विणिस्ति वसुदेव द्विष्यो उक्तत्वाच्च वैत्सानामिषत् काल स्थितिरुक्तैव अमुञ्चये तु स्थानस्य साज्यायत्वाद् यद्विचक्ष्यतावदेन 'वधाविषदेवसांनिभ्यामानाच्च मरत कारिवैत्सादीनाम् इत्येकालम्बवसानाज्यात्' इति समान्यते, एतच्च तु यत्त्वमिद् वेद्यमिति वसुदेवद्विष्यतादस्तु, अथ मरतो ते जगद्गुणमदया कुमारा पुरिसे आणर्वेति गयेसर अन्तावपनास्त । एतच्च वि जगते वेति अन्तावपनास्त । एतच्च वि जगते वेति अन्तावपनास्त ।

नियमस्य ततो अमय ते लयसि केवलस्य गुणकाल आययण अधिसिद्धिस्तद् ततो तेण अमयेण भवियं ज्ञाय
इमाओसत्विगिति इति मे केवलसिद्धिगणाय भवियं सुयति ॥ अत्रार्थे सिद्धान्ताधाराणि कानीति कश्चिद् पदवि चेत् त
प्रति अम्यदीपप्रकाशार्थं सुयमनुपमाकादिवर्णके क्षापीदीर्घकादिकृत्रिमपदार्थसद्व्याधो दर्शनीय', हीरप्रक्षेपेपि एवम् प्रमत्त इत्यमेव
समाधानं कवमस्तीति क्षयम्, इत्यप्यदस्यचेत्यादिस्तिविचिचारः ॥ ५४ ॥

ननु धीमता इनामकादाद्यगुणस्मानस्य चरमसमये निःशरणं ज्ञानावरणादिकर्मक्षयं, तदल्लक्षणं समये केवलज्ञानोत्पत्ति
मुक्ता, यथा चतुर्दशगुणस्मानस्य चरमसमये शेषसर्वकर्मक्षयस्तत्रैव तस्मिन्नेव समये सिद्धत्वं मुक्तं नतु अनन्तरसमये, यावत् तु यथा
रानन्तरसमये एव कवलोत्पत्तिरिति सिद्धत्वं शूयते तदा किमत्र भवेत्" उच्यते अत्र विनाशवचने निश्चयव्यवहारोत्पत्तिके नपद्रये विद्येते
यत्र निश्चयनयमतेन दादशचतुर्दशगुणस्मानयो रन्त्यसमये एव केवलोत्पत्तिरिति सिद्धत्वं भवतो, अथवा रानयमतेन तु तदनन्तरसमये
इत्युभयमपि भवेत् यथाशोक भाष्ये ॥

आधरणायस्त्वयसमयं निःशरणयनयस्य केवलसिद्धिस्तु ॥ तस्यो ज्ञानरसमयं व्यवहारो केवलं भवति ॥
इति दादशचतुर्दशगुणस्मानयो रानयनयमपादो केवलोत्पत्त्यादिविचारः ॥ ५५ ॥

ननु कवलसिद्धिमुत्पादं क कुर्वन्ति क स नेति 'विदुष्यत्' येषामाद्युत्कर्षणां तुल्य प्रमाणं वेदनीयादिकर्मक्षयं भवेत् ते तु

केवलिसमूहधातु न कुर्वन्ति एव, येषां पुनराप्तुस्त्वं शेषकर्मप्रथं च प्रचुरं स्यात् ते कर्मवहुदृष्टसमीकरणार्थं कुर्वन्तीत्यादिप्रश्ना
पत्तायां समूहधातुपदे । अथ पुनर्गुणस्थानक्रमारोहे अर्थं विधेयः,

यः पण्मासाविकाऽभ्युक्तो कृतमेव केवलोल्लभ्यमानं करोत्यसौ समूहधातु, शेषाः कुर्वन्ति वा न वा” उक्तं च ॥

पण्मासाक सेसे उत्पन्नं जेतुं केवलजगण । ते नियमा समुज्जगार्हं य सेसा समुज्जगार्हं अजगपत्ति ?

कृत्मासात वि पण्मासाविकाऽभ्युक्तित्वं, आपन्नकपूर्वो तु नैवं तथा च तत् पाठं ये केवलिनः समूहधातु कुर्वन्ति तत्र
क्रियाविष्करणार्थमिदं प्रकियते । ये अन्तर्गृह्यमाणार्हं कृत्योत्कर्षेण आपासेभ्यः पदभ्यः आपुणोऽवधिष्टेभ्यो अभ्यन्तरे आदि
सूतकेवलज्ञानात् समूहधातुद्वासां ते समूहधातु न कुर्वन्तीत्यर्थः, शेषाः समूहधातुं प्रति मान्याः कस्मात् यस्मात् पण्मासाऽव
धिष्टे आभ्युपि आधिर्गुणलक्षणपथेभ्यः केवलिन्यः सकाशात् पदभ्यो मासभ्यो ये उपरिसमर्थोचरद्वाऽभ्यधिष्टे आभ्युपि
शेषे आधिर्गुणानां केवलिनले शेषां समूहधातुप्रतिमान्या, केचिद् समूहधातु कुर्वन्ति केचिन्नेति, नमो सिद्धात्मिनि पदभ्या
स्थाने अर्थं पाठः तत्त्वं तु धनुस्तथैवम्, इति केवलिसमूहधातु ये कुर्वन्ति तदुपिचारः ॥ ५६ ॥

ननु केवलिसमूहधातु कृत्मा मगधान् तत्कालमेव मुक्तिं याति किं वा अन्तर्गृह्यार्जनन्तरम्, उत पण्मासानन्तरमिति चेद् ?
तच्च, अन्तर्गृह्यार्जनन्तरमेव मुक्तिं याति प्रमापनायां तथैवोक्तत्वात् तथा च शेषवत्त्वदुपिपाठः, शेषमित्यादि” सोऽपि कृतसमूहधा

ततो अस्मिन्नि प्राप्नोतश्चरे सत् समुद्रपातात् प्रसिन्निवर्त्तय निवर्त्तय च सत् प्रसिन्निवर्त्तयनात् एषाद् अनन्तर मनःसाधनाय या-
 पोपमपि कायपोपमपि पुनरिति व्यापारयसि यत् स भगवान् कथयन्तीति परमं नामभोग्यवेदनीयेषु, अस्मिन्त्यमाहारम्यसमुद्रपात
 यद्वत् प्रवृत्तपापुषा सद् समीकषुः, अपि अन्तर्मुखमपि परमपदः, यस्मिन् काले यद्यनुसरोपपातिकदिनादेवेन मनसा पृच्छये,
 तर्हि व्याकरणाय मनःपुत्रलात् यद्वात्वा मनोयोग पुनरिति, यमपि सत्यम्, असत्याद्युपाय वा मनुष्यादिना पृष्टस्सन् नपुष्टो
 वा कायवसन्तो याग्युद्वजान् यद्वात्वा वाग्योग यमपि प्राणवद् आणमनादी च काययोगम्” तथाहि भगवान् कार्यवद्वत् कृतमिदं
 स्थानात् चित्तमिव स्थान भगवत् एवं गच्छत् चिद्वत् निधीदेत् वा यथापि यथाप्यगमप सत्यवर्त्तनं वा कुर्यात् इत्यादि, यदि
 वा प्रार्तिहारिक पीठकलकथय्यासत्तारकं मत्पश्येत्, यस्मादानीं तस्मै समर्पयेत्, इह भगवता आर्यसोमेन प्रार्तिहारिकपी
 ठकलकदीनां मत्पश्यमर्षोक्तं, ततोऽप्यसीयत् निममादन्वध्वं वाञ्छयाग्युक् एव आर्यवीकरणादिकम् आरमते न ततो विधेया
 ऽऽयुक्तोऽप्यथा प्रवणस्यापि संभवात्, यदपि उपादीयेत्” एतेन यदादुरेके जपन्त्यवोऽध्वर्षे चैवे समुद्रपातसारमते उत्कर्षवः
 यदप्यु मासपु कथयति सदाकास्मं द्रष्टव्यमित्यादि” समुद्रपातान् निवृत्तय अन्तर्मुखेन योगनिरोधं करोतीति, औपधाविकोपास-
 नं अपि भयम् इति कथयिष्येत् पाठाऽनन्तरम्, अन्तर्मुखेन मुक्तिरिति विचारः ॥ १ ॥

ननु अस्मिन् समार कथिद् वीर्यः। सम्यक्त्वपरिभटा पुनरपि सत्यपातेनाऽर्जस्यपातेनाऽनन्तेन वा कालेन सम्यक्त्वं प्राप्य
 सिध्यन्ति कथिद् तु अत्रातिवतिवसन्मपत्त्या एव सिध्यन्ति, ये सर्वेऽपि उत्कर्षेण एकस्मिन् समये कियन्तः सिध्यन्ति इति ? चेदुच्यते

कवलिसमूहपाठ न कुर्वन्ति एष, श्रेयां पुनरापुनस्तस्य धूपकर्मवप च प्रचुरं स्यात् ते कर्मषष्ठदशसमीकरणार्थं कुर्वन्तीत्यादिप्रश्ना-
पनायां समुद्रपाठपदं । अथ पुनर्गुणस्थानकमारोह अयं विधेयः,

यः पण्मासाधिकाऽप्युष्को लभते कवलोलुगमं करोत्यसौ समुद्रपाठ, श्रेयाः कुर्वन्ति वा न वा" इति च ॥

उन्मासाक ससं उत्पन्न अस्ति केषलपाण । ते नियमा समुगघार्द य सेसा समुगपाय भजयस्ति ।

उन्मासाव चि पण्मासाधिकाऽप्युत्तिर्ये, आषभ्यकषूणां तु नैव तथा च सत् पाठः ये कवलिनः समुद्रपाठं कुर्वन्ति तस्य-
क्रियाधिक्रयार्थमिदं प्रक्रियते । य अन्तर्मेहर्चमादि कृत्योत्कर्षेण आमासेभ्यः पदभ्यः आयुषोऽग्निदेभ्यो अन्मन्तरे आशि-
र्भूतकवलमानालं समुद्रपाठाद् बाह्यां ये समुद्रपाठ न कुर्वन्तीत्यर्थः, श्रेयाः समुद्रपाठं प्रति मारयाः कस्मात् यस्मात् पण्मासाऽप्य-
श्विष्ट आयुषि आशिर्भूतकवलमानपयोभ्यः केषलिभ्यः सकाशात् पदभ्यो मासभ्यो ये उपरिसमयोपरद्वय्याऽप्यश्विष्टे आयुषि
एव आशिर्भूतमानां कवलिनले श्रेयां समुद्रपाठप्रतिमानया, केषिव् समुद्रपाठं कुर्वन्ति केषिञ्चेति, नमो सिद्धाणमिति पदभ्य-
स्त्यान अप पाठः सत्त्वं तु बहुशुभगन्धम्, इति कवलिसमूहपाठ ये कुर्वन्ति तद्विचारः ॥ ५६ ॥

ननु कवलिसमूहपाठ कत्वा भगवान् उत्कालमेव मुक्तिं याति किं वा अन्तर्मेहर्चोऽनन्तरम्, उच्यते पण्मासानन्तरमिति चेद् ?
उच्यते, अन्तर्मेहर्चोऽनन्तरमेव मुक्तिं याति प्रश्नापनायां तर्षथोकत्वात् तथा च लेखकवृत्तिपाठः, श्रेयसित्यादि" सोऽधिकवसद्वत्त-
१ इत्यादि ५५ :

'उच्यते' गणपारम्भोऽनन्तगुणहीनं रूपमादाकलाव्यमवसाधुकदाऽऽह । एक
 दर्शनां, वेभ्योऽनन्तगुणहीनमनुषरसुराणां, यभ्यो ब्रह्मेयकदेवानां । वेभ्योऽप्युदादीनां क्रमेण प्रत्येकमनन्तगुणहीनं भवेत् ।
 आपश्मकदृष्टदृष्टा सर्वधोकत्वात्, यथा च सधेयवत्त्वं पाठं, भीतीर्थेकरगणपरादाकारकधरीराऽनुचरब्रह्मेयकाऽर्धुधारणंभाषार्थो
 नवसरसराष्ट्रकलान्तकमम्रलोकमादन्तर्जनत्वेमादधानेसाधर्ममवनवासिन्धोतिक्कम्यन्तरचक्रवर्तिवाप्तुदेवमलदेवमहाभाष्यलिकानां
 रूपं प्रमण प्रत्येकमनन्तगुणहीनं द्रष्टव्या, येषा राजानो जनपदलोकाश्च पदस्थानगता भवन्तीत्यादि, इति वीर्येकरादीनां
 रूपाधिकयादिविचारः ॥ ६० ॥

ननु देवानां भवधारणीयसरीरम् उत्पत्तिप्रसंगे वस्त्रालङ्कारवर्तिव क्षामाविकाञ्चुसुतरूपमुक्तं भवेत्, तत्र स्तैलक्षितं यथाऽऽसरे
 वस्त्रालङ्कारा धार्यन्ते, तत्रार्थक्रियमपि क्षीरं तथैव भवेत् किंवा वस्त्रादिमुक्तमेव तत्र विरच्यते इति चेद् 'उच्यते' तत्रार्थक्रिय इ
 वस्त्रालङ्कारमुक्तमेव विरच्यते । ननु तत्र यथावत् वस्त्रादिकं धार्यते, यदुक्तं जीवामिगमसूत्रे "सोहन्मीसाणदेवा कैरिसया
 धिभूसाण पण्णसा-गोपमा भुविदा पण्णसा त वेवळ्विययसरीरा य अवेवळ्विययसरीरा य तत्पण जे ते वेवळ्वि
 यसरीरा त दारधिरादपयत्था जाप दसदिसाभो उओणमाणा इत्यादि" तत्पण जे ते अवेवळ्विययसरीरा तेण
 आभरणयसणरट्ठिपा पगमित्थाधिभूसाण पण्णसा । इति

विरच्यन्ते पुनर्यं तु सुरैरुत्तरवेष्टियां ते स्युः समसमुत्पन्नवकाळङ्कारमासुरा

“दोष्यम्” इति देवानामुत्तरवर्षक्रियवशादुत्पत्तेर्यतोत्पद्य इति विचार ६१

मागमे पद पर्याप्त्य तत्का देशानां सम्बन्धादीं पञ्च, विहाय पञ्चशीष्ट पञ्चविंशति गच्छतीति वचनेन
ये, मागमनपर्याप्त्यो समाप्तौ अन्तरस्य स्तोत्रत्वादकत्वेन विषयत्वात् पञ्चमोका इति, यदुक्तं राज्ञमग्नी
“पर्याप्त्यो समाप्तिकालान्तरस्य माय” शेषपर्याप्तिसमाप्तिकालान्तराजपेक्षया स्तोत्रकत्वादेकत्वेन
“मगधतीवर्षौ तु दतीयस्रवकस्य मयमोरस्रके पञ्च विहाय पञ्चशीष्टि” पर्याप्तिराहारशरीरादीनामभिनिर्द्दिष्टि
दोका इह पञ्चमा मागमनपर्याप्त्योर्बहुभुवायिमतेन केनापि कारणेनैकत्वविवक्षयादित्युक्तमस्ति” मवचनसरो
“गर्भेष्टदक्षिणैश्चवर्षे द्वारे, समगपि क्षिति नभर पञ्चमज्जुडिज क्षमराणामिति वचनात् समकाल पर्या
प्तिविचार ॥ ६२ ॥

“अथ सर भूयते तच्च वप्युदीयेऽसि किंवा अन्त्य कसिभिर्द्दतीये किं पुनस्तद् ममाल
कमेपयोवनेषु दीपेषु मध्ये कसिभिर्द्दतीये व्यापामपि कनमाय्यां संस्येयवोजनकोटाकोटी
देममापनादयो दतीयेऽन्तरदुत्पाज्जस्ये पदे, इति मानसस्रवसरस्यानप्रभाप्योर्निवार ॥ ६३ ॥

कथं विमकीकरोति येन क्षीरमेव कनठम् पिबति नतु तदकमेति १ तप्यत एव त्रिद्वाना
॥ इष्ट पृथक् भवतात् तर्क ए ॥

अपक्षणेण जीदाण कृत्त्रिया इदं स्वीरमुदयाम्म । इसां सुखेण जल भाषयइ ५५ तए छत्ताण । " ५ "
 इति नन्दीवर्णो, इति इंसस धीरनीरपुषप्फरणहेतुविचारः ॥ ६४ ॥

ननु असुरभूमादद्या कदाचिद् वैमानिकानां रत्नानि चोरयित्वा एकान्तं प्रयन्ति यदा ते वैमानिका देवा प्रहारैस्तान्
 पीदयन्ति, तदा वा ज्यदा वा तणमसाववेदना किम् कालं भवति, उच्यते, अथन्वतोज्ज्वर्धुर्वम्, उत्कर्षतं पप्मासान्
 यावद् भवति ॥ यदुक्तं मगववीर्यो वृतीयज्ज्वके द्वितीयोदसके, एषां रत्नादायणामसुराणां काय देहं प्रकपयन्ते महारैर्ममन्ति
 यमानिका दद्यां तथा च प्रप्यपितानां वदना भवति अथन्वे नाज्ज्वर्धुर्वमुत्कटव पप्मासान् यावदिति, योगसास्त्रवर्णो तु देवाश्च
 सद्भवदना एव प्रापेण भवन्ति, यदि च असद् भवदना भवन्ति ततोज्ज्वर्धुर्वम् न एतद् इत्युक्तमस्ति, इति देवानां यावत्
 कालमसाववदना भवति सदिचारः ॥ ६५ ॥

ननु विषण् जुम्भक देवा क वसन्ति १ उच्यते, तिर्यग्जुम्भका अन्तरिक्षेण दीर्घवेदाब्देषु काञ्चनगिरिषु विषयविषय
 पर्यवयो यमरपर्यवयोश्च वसन्ति, भीमगवत्या चतुर्दशज्वे अष्टमोदसके तथैव उक्तत्वाद् अन्मयापि उक्तम् ॥

कञ्चनगिरिफेदसु स्थितविषित्तं य जमगतमगो य । एषसु द्वापोसु वसति तिरिभक्तमगा देवा ॥ १ ॥

इति तिर्यग् जुम्भकदेवानां निवासस्थानविचारः ॥ ६६ ॥

ननु देवा नारकाम यान् शुद्रजान् आहारवया पृच्छन्ति सान् तथा कर्मण्यक्षरीयुद्रजान् किम् अर्वाधेक्षानादेना जानान्ति
 पश्यन्ति तव नर्वि यद् १ तथ्यव, नारकास्तु न जानन्ति न पश्यन्ति, देवास्तु कश्चिद् जानन्ति केचिन्मेति, श्रीसमवायाद्भूध्र
 इत्याद्या तथैव उक्तत्वाद् तथा च सर्वेष्वस्तत् पाठः “योगालानेव जाणसि सि,” अथमर्थः, नारका यान् शुद्रजान्
 आहारयन्ति सान्नवर्षिनाञ्चि न जानन्ति अधिपयत्वाद् श्रद्धवैकल्या, न पश्यन्ति बहुप्राञ्चि लोभाद्वात्वाद् वैर्ष्या, एवम् अक्षरा
 व्यन्तरयोनिकाश्च, ईशानिकास्तु ये सम्यग्दृष्टयत्वे जानन्ति विशिष्टाञ्चिषत्वाद् पश्यन्ति बहुयोज्ञेयि विशिष्टत्वाद्, मिथ्यादृष्टयत्वे
 न जानन्ति न पश्यन्ति प्रत्यक्षपरोक्षज्ञानयोक्तत्वाद् अस्त्यष्ट्यादित्यादि, संप्रदिष्टीहर्षी तु देवानां मनसा परिकल्पिता ह्युभाः
 शुद्रजान् सर्वणव कामन आहारवया परिणयन्ति, नारकाणां तु अद्युयाः शीघ्र आहार्यमाणशुद्रजान् विद्युद्वाञ्चिषुर्मावाद्
 अनुषागुता एव जानन्ति पश्यन्ति, न पुनर्नारकमेवैकान्तदेवा इत्युक्तमस्ति, प्रमाणनाहवायपि एव एवाञ्चिप्रमाणोक्तं तत्त्वं
 तु सान्निगम्य, तथा कर्मण्यक्षरीयुद्रजानपि अनुषागुता एव जानन्ति पश्यन्ति, नतु प्रेक्षेयकान्तदेवा श्रद्धवैरगोचरत्वात्,
 पदुक्तं प्रशापनादुर्वा, इन्द्रियपदं प्रथमोर्ध्वके यदपि आराधीयेष्वपि कल्पेयु प्रेक्षेयकेषु च सम्यग् दृष्टयो देवा सन्ति तथाञ्चि
 क्षणामवधिर्न कर्मण्यक्षरीयुद्रजविषय इत्यादि, इति देवनारकाणामाहारादिशुद्रजलक्षणास्मानविचार ॥ ६९ ॥

ननु अमम्या अपि कश्चिद् यथाप्रशक्तिकरणेन प्रनियदेवेति श्रिता प्रप्यतिर्हं प्राप्य शुण्डभ्यासं चेद् कुर्वन्ति तर्हि किमिदं
 भुवं उपन्य, तथा क्रियाबलाद् न्यायान्ति चेद् किमिदं नृ प्रवन्ति ? उत्पत्ते, अमम्या उत्कृष्टा एकादशान्नानि भुवं लभन्ते,
 यदुक्तं विद्ययावन्मकश्च यदुक्तं ॥

निगम्यकारादृष्टम् ददु अर्पणेण या वि कर्त्तव्येण । सुअसायामादृष्टलाभो होइ अमम्यस्तस्य गतिरिति ॥ १५ ॥
 अर्ददादिप्रतिष्ठा अतिशयवर्ती इत्या पर्याद एव विषयः सत्करो देवत्तराज्यादयो वा प्राप्यन्ते इत्येवम् उत्पन्नमनुदेरमम्य

स्यापि प्रनित्यत्वात् प्राप्तस्य चादिप्रतिष्ठानिमित्तविशेषाः दत्तत्वेनैव नृत्तयसौमान्यवशादित्युपेक्षायां न वा प्रयोक्तव्येन सर्वथा
 निगम्यभदानादिवत्साधनमम्यस्यापि कष्टानुष्ठानं किञ्चिदद्वितीयं विदुः श्रुतत्वाभाषिकमात्रस्य लाभो भवेत्, तस्यापि
 एकादशान्नानुष्ठानादिति, तथा अमम्या उत्कर्षेण तपरिमर्शवशकापि यावद् गच्छन्ति, यदुक्तं भगवतीहृषी प्रथमश्वे
 दिव्योपासक “मिम्यादृष्ट एव अमम्या मम्या वा असंयतमम्यद्रव्यदेवा” ममयगुणधारिणो निखिलसमाचार्यनुष्ठानयुक्ता
 द्रव्यस्तिवधारिणो यत्नन्त, वेदि अतिरिक्तलक्षिणाप्रभावात् एव तपरिमर्शवशकेषु उत्पद्यन्ते, इति असंयताय ते सत्यपि अनुष्ठाने
 चारित्र्यपरिणामरूपत्वादित्यादि” एव प्रवचनसरोदारादृष्टप्रयोगेति नृत्तयधिकश्रुतत्वात् १५० दारे योप्यम्, ययु कश्चिद् नृ
 पूर्वान् भूतम् अमम्यानाम् अन्तराभर्तकाधार्यादीनाम् भूयते, तद् यत्रपाठ्याप्रमवर्तीयते तेषां पूर्वजन्मेरमावात्, यद् वा नृपद्
 धानि पूरपरलब्धे विनाशेति ममन्ति, इत्यमम्यानां किमिदं भुवलाभः किमिदं नृ ज्योत्स्नानिमित्तं विदुः ॥ १५ ॥

ननु आसद्यापि-विभुदापेधि-सेवार्पेधि-ज्वाधेपि-सवाधेपि-सामेसभाया-अथ सुभावा-प्रभुलभावा-चारणान्यथा-
 कवेस-गणधर-पूरुधर-वीर्यकरे-चक्रवर्ति-भीतुदेव-भलदेव-भीरमभुसर्पिरासर्व-कोटर्मुदि-पार्श्वनुसारि-वीर्यमुदि-सेवोले
 द्यांश्चार्क-वीरलभ्यो-वैदिकयरीरौंशीणंमदानसी-पुसोफलन्धि-सधिका अष्टाविशतिर्लभ्यो मन्मभुसपाणां भवन्ति, परं
 मन्मभानुपीणाम् अमन्मभुसपाणाममन्मपीणां च कति लभ्यः स्मरिति चेत् ? उच्यते, आसां मन्मभू, ईर्ष्याकि वासुदेव
 पलदेव-सोमिभभोवभारणपूरुधर-गणधर-भुताकाश्चार्क-लभ्यः दललभ्यो मन्मपीणां न भवन्ति, द्वेपा अष्टादश
 भवन्ति, यद्य मष्टिस्त्राभिनः शीत्वेऽपि वीर्यकरत्वम् अभूत्, एतामप्यमूतत्वात् गणनीयं, तथा केषलित्वमुभवि विभुलभवि
 लभ्यगलन्धिप्रपयुता पूर्वोका दललभ्योऽप्यात् प्रयोदशलभ्योऽमन्मभुसपाणां न भवन्ति, द्वेपाः पञ्चदश भवन्ति, तथा
 अभन्मपीणामपि एता पूर्वोकाद्ययोदश लभ्यो न भवन्ति, चतुर्दशी मभुवीरासवलन्धिरपि तासां न भवति, द्वेपाः
 चतुर्दशलभ्यो भवन्ति अपीति, यदुक्तं प्रवचनसारोदाराद्ये “आमो सदीत्यादिगाया चतुष्टयं तथा”

* एष चतुर्दशपूर्वमित्येति भावस्तद्वता । १ आसोपदी १ शिष्योपदी १ ऐकोपदी १ अक्षेपदी चैव ४ एषस्तदी ५ क्षेपे ६ कोटी ७ भिव ८ भिवकम
 कटी ९ ७ ६ ५ ४ ३ २ १ आक्षेपिक ११ केवलिभ १२ लक्ष्मिभो न ११ भुज्मपा १२ आर्द्र १३ भद्रपदी १६ यजेता १७ वासुदेवा १८ न ७ ६
 धीरमभुसर्पि आसव १९ कोटनमुदी १ धरापुसादी २१ न एत वीर्यमुदी २२ देवय २१ आहाराय २४ वीर्येका २५ न ६ ५ वैदिकभिरकटी २६ लभ्यपी
 भवराजवी २७ भुजाया २८ न परिकामलवरोध एतादृशि कटीभो ७ १ ७

भवसिद्धिपुरिसाण एषाभो ह्रति भणिपलदीभो । भवसिद्धिपमद्विजाण वि असिप जायति त वोढ ॥ १ ॥
 भरिदमपद्धिरसप पलसमिधे प चारणा पुष्पा । गणहर जुलाप आहारग च न ह्र भविपमद्विजाण ॥ २ ॥
 भवविपपुरिसाण पुण दसपुष्पिह्लाज केपलिस च । वज्रमुर्म विजलमर्म तेरस एयाज नहु ह्रति ॥ ३ ॥
 भवविपमद्विजाण वि ह्र एयाज ण ह्रति भणिपलदीभो । महुकसीरा सव्वलदी वि नेप सेसा व अविकन्दा ४

चारपिङ्गपलत्तादि सन्धिचिरदे भुव कनीचसि च विनकल्पमनपर्यवचिरदेऽपि न सिद्धिचिरदेऽस्ति ?
 इति प्रत्यान्वरीयाज्ज्येया दीप्ता वैद्विपलभ्यापमाय उक्त्वा स तु परपक्षीयमवम् अनर्पेव विमिद्विगे ज्ञायते, अन्यथा

प्रमापनाह्वारावात्सवहुत्तपद मानुषीणाम् वैद्विपसमुद्भातकपनम् असमन्त स्थाविति, अन्यथा वा बहुभुवेऽ प्रतिभाष्यम्
 ननु भट्टादिविध्यविरिका अन्त्या अपि काश्चिद्व्यस्य सन्ति न वा ? उच्यते, सन्त्येव प्रपञ्चनसारोद्धारसूत्राख्योक्त्यै
 वोक्तत्वाद् तथा च वत्साठः “एसाद् इति उदीभो वि,” एवमवा भट्टादिविधिसंस्थाका आदिशब्दादन्त्याय जीवानां सुमलुमवर
 एवमवमपरिष्कामवत्ताद् । असाधारणवत्प्रमाणाच्च नानाविधा व्यस्य अदिविधेया भवन्तीति, इति मन्थाऽमन्थपुत्रवत्क्षीप्ता
 पारन्त्यो सव्वपलद्विचाराः ॥ ७१ ॥

ननु अभिनायकसिद्धयः कस्यां लब्धौ अन्तर्मयान्वि ? उच्यते, वैक्रियलब्धावासात् अन्तर्मयौ स्थायव, यव तर्क योगसाक्ष
र्था श्रीरमचन्द्रशिरिभिः “वैक्रिया लब्धयोऽनेकधा”

अनुत्पन्नमलम्बमुत्पन्नमुत्पन्नप्रसिद्धाकान्त्येतिरूपयधिरथाप्रतिधातिरथान्त्यार्थान्तरथकामस्त्वित्वादिभेदात्,

अनुत्पन्नमनुसरीरविकरणेन विमर्च्छिन्नमपि प्रथिष्य तत्र चक्रवर्धिमोगानपि सुहे ? महरत्न मेरोरपि महरत्नरसरीरकरण
गम्य २ लघुत्वं वायोरपि लघुत्वरसरीरत्वा ३ शुक्लत्वं वज्रावपि शुक्लरसरीरत्वा इन्द्रादिभिरपि प्रकटवल्लुर्मुसहत्वा ४
गतिर्भूमिष्ठस्य अहुत्पन्नप्रण मेरुपर्वताग्रमभाकरादित्यर्थासामर्थ्यम् ५ प्राकाम्यम् अम्बु भूमौ दवाऽप्रविशतो गमनशक्तिः यथा
ऋतु इव भूमादुन्मज्जननिमज्जन ६ ईक्षित्व भ्रूलोकपत्नस्य प्रसृता शीर्षकरात्रिद्वयेभ्यः ष्टुदिविकरणं ७ पश्चित्तं सर्वजीवपक्षी
नरपक्षिभिः ८ अप्रतिधावित्तम् अद्रिभक्ष्येभ्य निःसङ्गमन ९ अन्तर्धानमदभ्यकरत्वा १० कथमरूपितत्वं गुणपदेव नानाऽऽ-
नारकयधिकारशक्तिः ११ इत्यवभादयो महरत्न इति, एवं प्रवचनसारोद्धारव्यावपि शेषम् । नवरं तत्र एता लब्धय

एवमादिभिः आदिद्वयेन संगृहीताः सन्ति इत्यभिभाषयसिद्धिविचारः ॥ ७२ ॥

ननु वक्षोत्तरमाया किम्व क्षेत्राभिरवस्तुदहनसामर्थ्यम् ? उच्यते, श्रीमन्नवतीपुत्री श्रीगीतमपार्थके अनेकशोचनमभाषये
ऽऽभिभवस्तुदहनसामर्थ्यमुक्तमस्ति, एवं प्रवचनसारोद्धारव्यावपि शेषम् । यत् पुनः कश्चिद् वैमोलेभ्यायाः पोटश्वदेवदह
सामर्थ्यम्, उच्यते, यदपि श्रीमन्नवतीपुत्रे पञ्चदशशतकाञ्जुसारवः, सत्यादस्तु एवम्, अज्योस्ति समर्पणे यगाय महावीरे

समये णिगगणे आमतेस्ता एष वपासि जायसिएण अखो गोसालेण मखलिपुरेण ममपहाए खरीरगंसि तेय
 णिसइ सेण अलादिपज्जेते सोलसण्ह णणवपाणं म० अगाण वगाण कलिगाण मगाहाण मल्लपाण मालव
 गाण अल्लपाण वल्लपाण कल्लपाण पाहाण लाहाण कलीण मोलीणं कोसलगाण आयाहाण समुत्तराणं चात्ताए
 पहाण उल्लहादणपाए भासीकरणपाए ति” न हि एवम् सामान्यं सामर्थ्यमुक्तम् किन्तु विशेषविषयमेति ज्ञायते
 जायतिएणमित्यादि पदोपादानात्, इति वेबोलेस्या सामर्थ्यविचारः ॥ ७३ ॥

ननु—सुखस्स उण्हसिद्ध रसाह आहारपागज्जग व । तेयगलद्धिनिमित्तं च तेयग होह नायकम् ॥
 इति वीचाभिगमइ चावुकत्ताव् वेबोलेस्या तु वैभवसदरीराव् निर्गच्छतीति ज्ञात, परं दीवलेस्या कुवो निर्गच्छति चेद् ?

उच्यते, वैभवसदरीरादेव साञ्चि ममवति, मरुक् उच्चार्यवृत्ति, यदा उचरतुमप्रत्यया लभियक्तत्वा मवति तदा पर मविदाहाय
 विद्वन्ति रोपविषयाभ्यां गोलाकादिष्व मममस्तु दीवलेभसा अनुगृह्यतीति, लोकप्रकाशे अत्र उक्तं च
 अस्मादय भयस्येव दीतिलेहपाविनिर्गति । स्वातां च रोपतोपाभ्यां निप्रहाजुप्रहायितः ॥ १ ॥

इत्यादि, इति दीवलेस्या कुवो निर्गच्छतीति विचारः ॥ ७४ ॥

ननु आहारकादिनिमित्ततो विषयाभवादयम खलज्ज्यादिना उक्तं किम्व दूरं तिर्ये गच्छन्तीति चेद् ? उच्यते,
 आहारकवृत्तिरिषं उक्तवृत्तौ मरादिदान् यावद् गच्छन्ति, विषयाभाराणमनयो विषयाभारा नक्कीयमतीतं गच्छन्ति

ब्रह्माचारणास्तु स्वच्छदीपं भगवद् गच्छन्ति, यदुक्तं, संप्रदिष्णीहर्षो श्रीदारिकस्तु त्रिपगुत्कटो विषयो विद्याभरान् आभिभत्सा,
 ज्ञानदीपराट्, ब्रह्माचारणात् प्रत्याश्वकपर्षणात् ऊर्ध्वम् उभयान् प्रत्यापणद्वकषणात् । धर्मिकमत्साज्जसंक्षेपा द्दीपसमुद्रा, आहार
 कस्तु मरादिदद, संवसकर्मणयो सर्वलोक, इत्यादि, इति विद्याभरादीनां त्रिपगुत्कर्षणमनममाप्तिविचारः ॥ ७५ ॥

श्रीजितलाभसुपर्णादि सवृष्टरुणाभनुप्रदात् । क्षमाकल्याणगणिना निर्मिते स्मृतिहेतवे ॥ १ ॥
 प्रश्नोत्तरसार्वधाते पूर्वार्धे परिपूर्णमात् । गत ख्यादय या कश्चिद् दोष व्योष्य स कोविदे ॥ २ ॥

शुभम् ॥

इति प्रश्नोत्तरसार्धज्ञातकपूर्वार्धम् ।

प्रणम्य परमानन्दस्य च नाभिनन्दन । सप्रवे पोस्तार्थस्य यत्ते सवृषोषपुदय ॥ १ ॥

अनु साप्रव यः शिष्याद् प्रप्राञ्जनादिविधौ गुरुभिर्यगवद् विन्त्येष वासधेषः कियते, स ब्रह्मसत्त्वत्वेन साधूनां धर्तुं योग्यो
ज्यायो वा ! उच्यते, योग्य एव, प्रप्राञ्जनादिविधा यगवद् विन्त्येष वासधेषस्य ब्रह्मसत्त्वत्वेनैषि भगवतां पसीनां विधेयवशा
अभ्यस्तुष्टानाद् न कर्षां सर्वेषां सधियव, यदाहुः, एवमस्तुके दीक्षाविधौ भीदरिमप्रसरय',

नस्तौ य गुरुं घातय निषिद्य लोभुत्तमाणां पापसु । देहय तज्जो कर्मेण सव्येसि साधुभार्जय ॥ २ ॥

सर्व निब्रह्मवशा भादोपनीतानापय वासुर्जां यविभिः धेसो विधेय इत्यादि इति प्रप्राञ्जनादिविधौ साधूनां यगवद् विन्त्येष
वासधेयकारणविचारः ॥ ७६ ॥

ननु अमृदीपस्य ब्रह्माधारमादिसापथो यदा वैस्यवन्दनार्थं रुचकद्रोपादीं गच्छन्ति तदा अन्तरात्ते लक्षणसमुद्धान्त्वर्विधेयो
इत्यसदस्योन्नतोषलपथविद्यौ कथमविक्रामन्ति, सधिवोदकस्पर्धसमवादिषि वेद् ! उच्यते, न हि ते आदिव एव विधेय
गच्छन्ति, किन्तु पूव साधिकसत्त्वदस्यस्योन्नतानि कर्षं गत्वा पश्चात् सिधेयं गच्छन्तीति, नोवकस्पर्धसम्भाव', यदुक्तं
समवायाद्ब्रह्मवदयो', लक्षणेषां सप्रवे सत्तरसजोपणसदस्साद् सत्य्यगोणं यण्यस्ते इमीसे न रण्यगप्यमाद् पुनर्वीद्
पट्टसम रमणिज्जायो मूषिभगागो सातिरेगाद् सत्तरसजोपणसदस्साद् यद् उच्यते तस्मिन् पक्षे आरणाया

तिरिक्त गर्दे पञ्चस्य स्ति सूत्रं चारणार्थं, पञ्चसाधारणानां विधाचारणानां, तिरिक्तेषु, तिर्यग्बुधिकादिदीपगमनाय इति
 सरूपि, इति अस्याधारणादीनां लक्ष्यद्विखालस्यनविचारः ॥ ७७ ॥

ननु साधूनां एतत्स्यार्थात् छिन्नमेव वक्षं याचित्वा चारयितुं युक्तं, पर यदि छिन्नं वक्षं न प्राप्यते तर्हि स्वयं छिन्नात्
 नवा ! वक्ष्यते, यदि प्रमाणोपेतं छिन्नं वक्षं न कल्प्यते, तर्हि स्वयमपि छिन्नात् “एतत्कल्प्यचौ द्वितीयकल्पे साक्षेपपरिहार
 सर्वत्र चकत्वात्, तथा च सर्वेष्वप्यस्त्यात्”, “नो कल्प्य निगमपापं वा निगमपीणं वा अभिप्राह वत्प्राह चारित्तप २

इति सूत्रं,” नो कल्प्यते विप्रैरन्यानां निर्देयानामभिधानि अस्मिन्नानि वक्ष्यामि चारयितुं वा परिहरितुं वेत्यादि । तस्मात् भिन्नस्यैव
 वक्ष्यस्य ब्रह्मं कर्तव्यम्, अत्र भिन्नं न प्राप्यते, ततः स्वयमपि भिन्नाय, यावता प्रमाणेनाविरिक्तं तावच्च छिन्ना प्रमाणयुक्तं
 कुर्यादिति मानं, अत्र केचित् नोवका प्रेरयन्ति, ननु वक्षे छिन्नमाने सुभ्यः समुत्पद्यते, सूक्ष्मपरस्मादपवा उद्दृढीयन्ते, एते च
 इव जपे निर्भेदा लोकान्तं यावत् प्राप्नुवन्ति, अथवा एतत् प्रेरितायाश्चिदा सन्तो ज्ये शुभ्रता लोकान्तं प्रयन्ति, तथा तस्य
 देहस्य चलनत्वं विनिर्भेदा वातादयः प्रसरन्त्यः सकलमपि लोकं व्याप्नुवन्ति, ततश्च सूक्ष्मवीर्यविराघना स्यात्, तस्मादिदम्
 आरम्भ साधयं विद्याय यथा लक्ष्यं वक्ष्यम् अधिविधेयं, न छेदनादिकं कुर्यात्, भीमगहत्यामपि सकल्पस्य चेष्टावगो वीरस्य
 मथान्तकप्रवृत्तनिषेधात्, सममसाधनस्य देहस्य निर्धारार्थं विद्याभ्रमणमोजनक्षयनादिचेष्टास्तु न निषेधं प्रक्या, अगो वक्ष्यते

दनादिभ्यामारो न विधय " इत्य परा सपथ स्थापिते स्वरित् 'भारन्मसिद्धो अह' इत्यादि, किञ्च भो नोदक वस्त्र
 इन्द्र एवकारम् इत्य दोषो भवति, अस्मिन्नपदाने तु पक्ष प्रमाणातिरिक्तं चत् प्रत्ययेष्वमाणस ये भूमिलोलनादयः प्रत्ययेष्वपा
 दोषा दिन दिन भवन्ति, य च सत् सत्य सप्राप्त्यतो विभूतादयो बहवो दोषास्तान् अपि विनुष्यस्व "अथ पुनः प्रेरक आह"
 यदि बलच्छेदन मुष्मन्मवजयि सकृद दोषा संभवति, तत परिहितत्वात् असौ, गृहस्थैः स्वभोगेनेष यद्विभिन्न वस्त्रं सदेव पुस्तकाम्
 ? उच्यते, "यवज्वग" इत्यादि यावत् तद्विभिन्न भागयति, तावत् तस्य स्यार्थपर्यव्यादौ हानिर्भवति, तथा य एव बलच्छेदन
 सध्वजो दोष स प्रसुपवृणासुभ्रादिबहुगुणकलितोऽस्ति, यतः प्रमाणमव बलस्य तदानीं साधवः कुर्यान्ति, न पुनलनाश्रयिकं
 किमपि द्यार्थभ्यामावादिक् दूषणमस्तीति" किञ्च, यथा प्रयत्नपरस्य साधोराहारनीहारादिविविधविषयः सर्वोऽपि भोगो भव
 न्मतनानां वि अद्भुतलया उपकरस्य छेदनादिकमपि यतनया क्रियमाण निर्दोष द्रव्यम् "यतो द्रव्येष्व मागेन च चत्वारो मन्त्रा
 दिसकन्त भवन्ति, तथा हि, द्रव्यतो नाभेका हिता न भावतः १, भावतो नाभेका हिता न द्रव्यतः २१ एका द्रव्यतोऽपि
 भावतोऽपि ३, एका न द्रव्यतो नापि भावतः ४, अथ च आप्तमार्गे मगवद्विभिरहितक एव उक्त इत्यादि" तथा तमप्यार्थ
 च्छिन्न पक्षम् अलक्ष्य भवति, मध्ये ऊर्ध्वस्फाटितमपि वस्त्रमलक्षणेन उपजायते, तद्वत्सप्रदये च प्रत्युत्थानादीनाम् उपयातो
 भवति, न पुन कोऽपि शुभोऽपि न वद्वत्प्रदीप्तम् उच्यते, किन्तु पक्षस्तवर्ण्यसंस्थानादिलक्षणाश्रयक एव उपधिः साधूनां ज्ञानद
 येनधारिप्रभृदिजनकत्वात् धारयितव्यः, तवस स्थितम् एतद् विधिनेव तथा पक्षं छेदनीय यथा प्रमाणाश्रयक भवति, अन्यथा

साधुर्विमुक्तार्थं यदि ब्रह्मं बालयति, वारयति, वा धर्षति, वा संप्रमाद्वि वा, तदा प्रायश्चित्तं भवति, तथा मूर्धन्या यदि ब्रह्म न परिहरे तदाऽपि प्रायश्चित्तमित्यादि, ब्रह्मकार्षिणा तु सर्वे वृत्तिः ब्रह्मोक्तीनां इति साधुभिरिच्छन् ब्रह्मं प्राप्नुयुः इत्यादि विचारः ७८ ननु साध्वन् स्वयमेव ब्रह्माणि याचन्ते किम्वा साधवो गुरुस्वयम्यो गृहीत्वा साध्वो इदमिदं ? उच्यते, नहि वा तत्सर्गतं स्वयं गृह्णाति, किन्तु भुक्त्विति आत्मो दातव्यानि, यदि साधवो न भवन्ति, तदा स्वयमपि यतनया याचन्ते, यद्वक्तुं शक्यं तदा द्वितीयस्वयमेव “मित्रेन्धीमिरात्मना गुरुस्वयम्यो ब्रह्माणि न प्राप्तापि, किन्तु यत्परमेव साक्षां दातव्यानि, तत्र विधिमाह” सत्तद्विषये ठवित्वा येनपरिच्छाजपरिच्छये गुरुणा । येन गणपि गणिणीय गुरुणा स्वयदाण अद्वाणे ॥ १ ॥ इत्यादि साध्वन्मात्रे साध्वन् स्वयम् ब्रह्मसत्त्वात् इदं कुर्वन्ति

सत्तद्विषये ठवित्वा कर्त्तव्येन येरिया परिच्छति । सुदत्तस इति धरणा असुदत्त उच्यते परिहृयणा ॥ १ ॥

तत्र साधयित्वा कर्त्तव्यं प्रबालनं कुर्वन्ति, कृते च कर्त्तव्ये साधितव्यं ब्रह्मं प्राप्नुयुः परीक्षन्ते यदि दृढं चतुस्तस्य चारणं, अथाऽऽदृढम् अदृढमाधोत्पादकं तद्वत्तु तद्वत्तु चित्वा परिष्ठापनं कर्त्तव्यमित्यादिः, परिहृयकानां प्रबालनम् अपरिहृयकानामपि गन्वात्मनो प्रबालनमित्यर्थः, इदं ब्रह्मकार्षिणा स एव ग्रन्थो ब्रह्मोक्तः, इति साधुनां ब्रह्मप्रवृत्तिविचारः ॥ ७९ ॥

ननु साधवा यत्र स्वयं षटुमासाः स्थिता, यत्र च धर्मज्ञं संविधाभ्युपगोसीस्थितास्तत्र चेद् वस्त्रादिकं पृथग्विधिं यदि किंपदं
 कालाञ्जनन्तरं पृथग्विधिः ! उच्यते, मासद्वयं परित्यज्य पश्चाद् पृथग्विधिः, कारणे तु तन्मध्येष्वपि पृथगीयुरिति “यदुक्तं” सुहृत्कल्प
 धर्मा द्वितीयसूत्रम्

“सर्वस्वत्वे परस्वत्वे वा दोषासौ परित्यजितुं श्रेयस्विति” अकारणोऽपि निगम्य न हि परिहृज्योन्मिष्य जाये ॥ १ ॥
 स्वधर्मं यत्र आत्मना धर्माकल्पः कृता, परस्वधर्मं यत्र अपरे संविधा धर्माकल्पं स्थितास्तत्र, स्वधर्मे परस्वधर्मे वा द्वौ मासौ परित्यज्य
 सर्वधर्मासि वस्त्रादिकं पृथग्विधित्यादि “कारणे तु मासद्वयमभ्येष्वपि पृथगीयादिति” इति साधूनां चतुर्मासाः अनन्तरं यावत्
 कालेन वस्त्रादिप्रदत्तं परिचारः ॥ ८० ॥

ननु साधवो यत्राधर्मे चातुर्मासादिकं स्थितास्तत्र किंपदं मासाञ्जनन्तरं तेषां पुनरवस्थानं कल्पते ? उच्यते, द्वित्रिमासं मासा
 नातिकल्प्य पुनस्तत्रावस्थानं कल्पते, नार्वाकम् यदुक्तम् आचाराद्वस्त्रादयो द्वितीयपञ्चतस्कन्धद्वितीयाज्यमयनद्वितीयोदेषके “सु
 दस्तादि” यं मगधन्तं साधव आभन्तार आगारादिषु षट्पञ्चदश वर्षां वाञ्छिताः अन्यत्र मासमेकं स्थित्वा द्विगुणद्विगुणादिना
 मासकल्पेन अपरित्यज्य द्विधर्मासं धर्मवधानम्, अकल्पा पुनस्तत्रैव पश्यन्ति, अपरम् पदं भूतः प्रतिप्रप्य तपस्थानाक्रियादोषपुष्टौ

१) ये आश्विमासे सु या ४ त्रै भर्गवाः तत्रवर्द्धिने वा' वासावाभिर्द वा कल्प्य त वादिषा वैका तं पुनृजा पुनृमेव अपरिहृसीत्य तदपेव भुज्योवर्गसंति ति

भवति, इत्यतः वशावसात् न कस्यते इत्यादि, एति साधूनां पूर्वकृतमासकस्याविस्मने किम्व फालात् शुनरागमनमिति विचार ॥ ८१ ॥

ननु साधूनां यथा नवकस्यी विहारस्तथैव साध्वीनामपि भवति तत्र अन्यथा, एति चेद् ? तज्यते, साधूनाम् अष्टौ मास कस्या नवमो वर्षो कस्यः, साध्वीनाम् तु एको वर्षो कस्यः कस्यासौ मासकस्याः स्युर्ध्वल्लासा द्विमासा मासकस्यो भवेद् । यदुक्तं “पञ्चकस्यवर्षो”

साहृदि नव वसही भो वेतव्याभो अहु लजयदे एगा वासाण वसही इत्यादि
अजाण पुण पच वसही भो वेतव्याभो कस्या जन्हा तासि हुमास कस्यो

इत्यादि एव इत्युक्त्येऽपि बोध्यम्, किञ्च विहारकर्तृकामाः साधुसाध्व्यः पूर्वं वसति प्रमावर्धे सतो विहारं कर्त्तन्ति, यद् क्व बोधनिर्मुक्तौ “संमन्त्रिष्ययदित्सया दुष्यति” संमन्त्रिष्ययतिषया पूर्वं प्रथममेव इत्यर्थः, तत्र उपरि गृहीत्वा सञ्चारं संमाप्य विहारं कर्त्तन्तीत्यादि, एति साधुसाध्वीनां मासकस्यकरणमेदादिविचार ॥ ८२ ॥

ननु कश्चित् क्षेत्रे स्थितानां साधूनां माधूर्ध्वकशाध्यागमने को विधिरिति चेद् ? तज्यते, यदा साधूनां सोचनकाले अन्ये साधवाः प्राप्तास्तदा शास्त्रसमाधयो निषेधिकामनयाज्जन्यतरमेव मुखे धिप्तं कवलं मुख्या भाजनगण सं भुमन्ति, तत्रको माधूर्ध्वकाः सवेपथ आलोचनां दत्त्वा मण्डल्यां सुञ्जते, एवमपि यदि तेषाम् आत्मनश्च पूर्वानीति नक्त पर्याप्यते तत्र साधु एव, अप न

पर्याप्यत ततः सर्वं शेषः प्रापूर्वकेभ्यो दत्ता मकस्य, अन्यद् गृह पर्यटयित्वा वास्तव्यमिषय', एषमानीय कति दिनानि मर्कं प्रापूर्वकेभ्यो दीपय इत्यत आह

निसि दिवं पादुपण सन्धेसि असहपालशुण । जे तरणा सगामे वरपव्या गार्हि हितति ॥ २२ ॥

श्रीणि दिनानि प्रापूर्वकत्वं सर्वेषां असहपालशुणानां कर्तव्यं, एतत्तत्र ये प्रापूर्वकाले स्वप्नामे एव मियास्य अटन्ति, वास्तव्यास्तु वद्विप्रोमे हित्वन्ति, अथ तं प्रापूर्वकाः केवला हितितुं न जानन्ति, ततः संघाटकसंयोगं क्रियते, एको वास्तव्य एकस्व प्रापूर्वक इत्यादि "अन्यद्" संयोग्या तं चेवचि, अथ सान्प्रोणिकसत्त्व प्राप्ते भवन्ति एतत्वे "चेवचि"त एव वास्तव्याः साधवो भैत्यद् जानयन्ति, अथ तत्र सान्प्रोणिकसमीपे प्राशमात्रार्थां कथित्वा भावक आयात' स च प्रापूर्वकवत्सत्वं एवं भणति, यद् एतत् मदीय गृह मियाय सधुः मरुतव्य', तत्र तज्ज्वल वास्तव्या एवागमिष्यन्ति अथैवमुक्तंभयं निवन्धन्ति निर्धन्वं करोति आश्वर करोति अर्था भावकलत्वा "वत्त्यव्ययं" वास्तव्येन सहकेन गन्तव्य, यत् स एव वास्तव्य प्रापूर्वकानां प्रमाणस्य अस्याधिक वस्तुप्रदस्य इत्यादिः, 'मोघनिर्मुक्तिसूत्रमिषात्' संश्लेषेण अत्र लिखितोऽस्ति तं पर्यालोच्य प्रापूर्वकविधिः श्रेयः, किञ्च' एकता माधारीकान् साधून् अभित्ताज्जं विधिवक्त्रो भिन्नसमाधारीकास्तु पीठफलकादिना निमग्नयेत् न अश्रनादिना, यदुक्तमाचारा इत्यत्र एषोद्वितीयभुवत्स सप्तमाज्जयनप्रथमोदशके "से इत्यादि" पूर्वसूत्रवत् सर्व, नवरस, अर्थाभोगिकान् पीठफलकादिना उपनिमग्नयेत् पतस्तेषां तद्वत् पीठफलकादि संयोग्यं नाश्रनादिकमिति । इति साधूनां प्रापूर्वकसाध्वानमने यो विधित्वद् विचार ॥८३॥

ननु साधुसाध्व्यो रात्रां वसतिद्वारं स्थापयन्ति नवाः । उच्यते, साध्व्योऽप्यस्य द्वारं स्थापयन्ति, जिनकस्त्रिकसाधवस्तु सर्वथा
 द्वारं नैव स्थापयन्ति, स्थिरकस्त्रिका* पुनः कारणे यतनया स्थापयन्ति, यतो एतद्वक्तव्यमाप्युभयोरित्यमेव उक्तं
 मस्ति, तथा च संभवतस्तत्साधः ‘साध्वीणि’ निधिं अपस्य कपाटादिना वसतिद्वारं स्थापनीयम्, अन्यथा प्रायश्चित्ताऽऽपत्तेः”
 जिनकस्त्रिकास्तु सर्वथा द्वारं नैव स्थापयन्ति निरववादाद्युष्ठानपरत्वात् वेद्यां, तथा च जिनानां भगवतां इयम् आश्वाजिह्वं यत्
 स्थिरकस्त्रिका कारणं यतनया द्वारं स्थापयन्ति, आह किं यत् कारणं येन द्वारं पिथीयते, उच्यते

परिणीतं भेजेन साधवः उन्नामगगणेन साधणप्यत्र । सीय च दूरदिपास दीक्षा एकस्त्री वा सागरिणः ॥ १ ॥
 व्याख्या उद्भाटितं द्वारं प्रत्यनीकं प्रविश्य इतनम् अपद्रवणं वा कृण्वत्, उपविक्षेनाः परिरक्षेना वा प्राविक्षेयुः, एव
 साधवाः सिद्ध्याप्रादयन् उद्भ्रामकं पादरिकाः, गो वलीवर्द, मानं प्रतीया, एते वा प्राविक्षेयुः “अप्यक्षचित्ति”
 अन्तत्तमस्तु ‘शिक्षाचिचादि’, स द्वारोऽपिद्वितं तवि निर्मच्छेत्, स्त्रीव वा इत्येवमर्दं द्विमकथानुपकं निपतवत्, दीर्घा वा सुर्घ्या,
 पश्चिमे वा काककपोतमनुवप* प्राविक्षेयुः, सागारिको वा कश्चित् प्रविश्यत् उद्भाट्यार्दं एव यत्र मयिदस्य क्षरीत वा दिभ्यासं
 वा गृहीयात्

“एषे क्षमिन् च ठाणं पठरो भासा इवति उगर्थापा” । आणारणो य दोसा विराट्पा सज्जमापाप ॥ १ ॥

रत्नादिः द्वितीयस्तु, इति साध्यादीनां सार्थो वारपिधानादिविचारः ॥ ८४ ॥

ननु साधयो भद्रनिवर्तनीयं ययि क्रिययि पापेय मोक्षं सार्थं शुद्धयि नया ! उच्यते, उत्सर्गो न शुद्धयि एव, अप-
 धारयस्तु शुद्धयि, अन्यथा प्रायमिच्छाऽप्यथ “यदुक्तं भद्रकल्पमात्मवृत्त्योर्द्वितीयस्तु” अनाद्ये, कल्पस्तु त “इत्यादि” विभे-
 दविच्छेदं वा पयि यदि अप्यकल्पं न शुद्धयि तदा चतुर्गुणः, द्विधा च आत्मसंयममेवाह विराधना, सदाऽऽत्मविराधना
 प्रकाशनामे सुधार्यस्तु परिवापनादिना, संयमविराधना तु सुधार्यः सन् नप्यकल्पं विना कल्पादिप्रदणं कुर्यात्, अतो शुद्धीव
 य्योऽप्यकल्पः, एयि कारणं “न शुद्धीयादयि यदि शुक्राः सर्वेऽपि संदननयतिवलयन्तः, अप्याऽपि एकदैवसिक्तो वा ! सार्थेऽपि
 प्रसूतं मेधम् अप्याप्यते तदयि शुक्लामं सार्थं भद्रकः कालमेषी कालस्यापी च, एवमादीनि कारणानि व्रात्वा विषयये न
 शुद्धीयात्, स पुनरप्यकल्पः कीदृशो प्रदीतव्य इत्युच्यते “सकलपरमेत्यादि” सर्वेऽपि एतेन च सिन्ध्याणि क्खलीकलानि स्वप्ना
 सदादीकलानि एवमन्त सर्वेऽपि भावे शुक्लान् पृथगुक्तमिमान् रत्नादि, एतानि लोकाणि अपि सुधां सन्ति’
 न च इयां कुर्यान्ति अथस्तद् प्रदणम् उच्यते, तद् अनामे सुकोटनसुक्कमप्यकल्पन्तुल्यूर्वादिकं पृथगुदेन मिथयित्वा स्थाप्य,
 यदि दृष्टं मर्कं समन्ते सर्वो नाऽप्यकल्पं सुखते, याधत् मायेय वा न्यूनं सुदृढं लभन्त तावन् मायमप्यकल्पं परिसृज्ये, अनुप
 स्थापितेभ्यो वा प्रपच्छन्ति, सया साधये मार्गे औपधानि अपि सार्थं प्राप्ताणि, सर्वमपि एतदप्यकल्प्यादिकं प्रथमतः सुदं सर्व

अभावे अशुद्धमपि पापम्, आधाकर्मसि । प्रमाणात् पुनरप्यनं लोक मद् वा मात्मा तदनुसारेण प्राप्तम् इत्यादि, एवं यथनभा-
यतित्वा यदा अप्यनो निर्गोतास्तदा समप्यकल्पम् अमुकं मुक्तोद्धारितं वा परिष्ठापयन्ति, शिष्यः पृच्छति, योज्यकल्प आधा-
कर्मिक परिष्ठासितम् स तावद् आधाकर्मिकत्वेन उच्यतेऽनुषोपधाती, परिष्ठासितत्वेन तु मूलानुषोपधाती, ततः किम् एव नून्य
तां तत्र प्रतिस्वितं लभ्यमानम् आधाकर्म, अयोच्यते, अप्यकल्पो मुख्यता न आधाकर्म, ननु दोषप्रचयुष्टोऽसौ, स्वरिराह कामम्
इत्यादि, कामम् अनुभव यदि योज्यकल्प एकं तावद् आधाकर्म अपरं च निश्चि राशौ परिष्ठासितं तथापि खलु निश्चितं स
एव अप्यकल्प भेदान्, नच आधाकर्म दिने दिने कल्पमानं धरं, कुत इति चेद् उच्यते, “आधाकर्मोत्पादि”, यदा आधाकर्म
दिने दिने लभ्यते तद् असकृद् अनेकवारं वीवोपधातः, अप्यकल्पे तु यदा आधाकर्म तत्र सकृदपि एकमेव धारं वीवोपधातः,
पूर्वद्वयम् वे वीवा न दिने दिने हन्यन्ते, योज्यकल्प एव धरं न आधाकर्म, वे पुनः अधिदितप्रवचनरहस्या अप्यकल्पं मूलो
सदनुषोपधातिन मत्वा न मुञ्चते, आधाकर्म तु केवलोच्यतेऽनुषोपधातिकम् इति मत्वा दिने दिने भोक्तुमिच्छन्ति, वे अल्पन्त
निर्मुखा सन्त्येव, अत एव न वे मम संमता इति, इत्यपवादत् साधूनां पक्षि पापेभ्यस्तथादिषिचारः ॥८५॥

ननु गोवर्धनी साधनो गृहस्वस्य गृहप्रारम् तदुपाटयेषु नवा ! उच्यते, तत्सर्ववस्तु न तदुपाटयेषु कारणे पुनरुपाट-
येषुरपि, यदुक्तम् आचाराद्व्यवहारोर्विषयवस्तुत्कल्पे प्रथमाप्यनपक्षमोद्देशके उत्सर्गव साधुर्गृहद्वार नोद्गुपाटयेत् सति
कल्पे अथवाद्, आह, स मिथुर्धेया तद्गृहं देयां सम्पन्निनम् अथवाद्भुजाप्य याचित्वा प्रत्युपेत्य प्रसूय च पुद्गोवृषाटनादि

धनया एव, अपवादपदे पुनर्वन्दीया अपि दृढत्वरमाप्तादी एवमेव उक्तत्वात्, तथा च संक्षेपतलत्पाठः “अतो इत्यादिः”
 मन्तरपि भवेरभ्यन्तरतः स्थितानामपि धन्दत्तक प्रतीत्या ममता मवति, कथम् इत्याह “मोक्षिणि” मोक्षमरासिकः स
 भालोभनादौ कार्ये धन्यते मन्मदा तु नेति “वाचधिनि” आपन्नपरिहारिको न धन्यते, स पुनराधार्यात् धन्दते, सयत्नोऽपि
 तत्समर्थो न धन्यन्ते, अपवादपदे तु यदि बहुभुता मरचरा काचिद् अपूर्व सुतरकन्धं चारयति ततस्तस्या सकाशात् तत्र प्रही
 तव्ये तद्वैषम्यसंसादिषु साकेष्टावन्दनेन धन्दीया, न केवलम् अन्तः, किन्तु भेदवैद्विरपि स्थितानां कविकर्मणि मवना
 मन्मद्या कारणे तेषामपि कविकर्मविषयमिति माव, अथ न क्वरन्ति ततो मरात् दोषो मवति, यथा अवापालकवाचकम्
 अवन्दमाना अभीवाप्याः शिष्या दोष प्राप्तवन्त इति वाचयन्ते “इत्यादिः” अथ अवापालकदृष्टान्तमाह “केनचिद् आचार्येण
 यीगार्थात्मने अभीगार्था साधवः मत्सन्तपस्यां क्षेत्रमत्सुपेयका प्रेषिता, तत्र च प्रष्टव्य एको वाचको राक्षकले मत् कवममाय
 परिवसति, ते च मत्सुपेयिवसेना साधवः तं वाचक लोकस समीपे दृक्कन्ति, कृत्वाऽसौ विष्टति लोकेनोक्तम् अरभ्ये, ततस्तेऽपि
 तत्र गतास्तं च अवारधमप्रवृत्त अष्टमत्तं दृष्टाञ्जट्योऽप्यम् इति विमुक्ताज्जीवार्थत्वेन मुने मुने अवच्यन्ते, साव तथा दृष्टा
 वाचकस्त श्रद्धा, किमेवे अपसर्पन्तीति “नूनं श्री अष्टमत्तं ज्ञात्वा, तत्र दृष्टाञ्जट्यौ स वाचकः कथितः सन् पट्टीपदे कथयित्वा
 तेषाम् अभीगार्थानां सम्भवं गुप्तो मक्षेपण कृतवान्, ततस्तदन्वेषणार्थं गुरुणा तन्नागमनं ते च त वाचकं वन्दित्वाऽप्येवका
 अभीगार्था एवे इत्यादि उक्तत्वा लक्षिष्यान् मोक्षितवन्तः” एव मेधिनामानादपि मन्तव्यं

प्रायश्चित्त चतुर्तेषुकमित्यादि, “अन्यथा धरमकरणहीने केवलद्रव्यलिङ्गपुके पद गारथ्य धन्द्वनं क्रियते तादृशम् अहं धरमः”

पापार ममोष्कारो हस्त्युत्सारी य सीसनमया य “समुच्छ्रयऽच्छ्रय त्थोभयदण धदण वा वि”
 धरिरागमनप्रपादिषु दृष्टस्य धर्मत्वादेः पापा नमस्कारः क्रियते “धन्वामहे मधन्व धममित्येषम् उवाचते इत्यर्थः” अथाऽसौ
 विधिद्वयत उभवरसमाचो वा तवो वाचा नमस्कृत्य हस्तोत्थेषम् भञ्जति कुर्याद् , तवोऽपि विधिद्वयतरे अत्युग्रसमाचो वा प्रायश्चि
 द्वाग्नमस्कारहस्तोत्थेषां कृत्वा हवीषं क्षिरभक्ष्यामं करोति “समुच्छ्रयसि” पुरातस्त्रित्वा मकिम् अथदर्शयता क्षरीरवार्ध्याया
 संप्रच्छन्न कठव्यम् कुञ्जल भवतां धर्षय इति” अरुण्यति “क्षरीरवार्धां प्रच्छयित्वा धृणमायं पशुपालनम्, अथवा पुरुषपक्षिष्वेव
 ह्वात्वा सदीयप्रतिधनम् अपि गत्वा लोमवन्दनं संपूर्णं वा धन्द्वनं दातव्यम् इत्यादि, यतः धर्मत्वादेर्धन्द्वनकर्मक्रियमाणे संप्रसा
 दमधिराधनार्थिक पश्यति तं प्रति वाचा कायक्रियया वा यथा चेष्टते, यथा वस्त्र क्लृप्तमपि अमीतिक न भवति, अथ ध्वन्द्वनेऽपि
 कोऽव्यपायो न भवति तवो ह्रस्वस्य धर्षयेत्, इत्यादि हवीषस्ये” तथा पञ्चकन्तचूर्णो हुनरसं पाठः “जहं समोदरओ
 समोदरपं न ध्वर पापच्छिष्टस्य विसमो गो वा, समोदरओ सधिरागमसमोदरस ध्वर समो गो न ध्वर
 पापच्छिष्टस्य विसमो गो वा, इयंरसि पासत्पार्थण आर धदण करोर पापच्छिष्टस्य विसमो गो वा समो
 दरओ समजओ समोदरपाओ सज्जइप पुष्य धदर ४ अथ समोदरपाण वि एमेव सज्जइओ एमेव साहिं समो-

१ दिव्यम्या जह न भवति पापच्छिस्त विसर्भोगो वा, पासत्पाह पञ्चकेसु जह भवति तो पापच्छिस्त
 तदेव "सर्वसंभोगसंभोगसंभोगा न भवत् ॥ ४ ॥ पापच्छिस्त विसर्भोगो वा सज्जर्ण सद्गणे
 सिरेण पणाम करो सज्जो संभोगो संभोगसस भजलिपनगहं करो संभोगो जहेव भवणे तहेव पणामे
 पनगहे इत्येण, सज्जर्हि गुण संजयाण भजलिपनगहो न कापव्यो, जह करो पच्छिस्त ४ विसर्भोगो वा ण
 वरि जहे सज्जपयासे कारणे पहर साहे भगो संभादीय भजलि काकण परिजह, जह पारि करोति पाप
 २ इतिपार ॥ ८८ ॥

३ दादिना परस्परं वक्तादिनाप्रणम्यवहारं कपस्व अस्मीति चेत् ? तच्छेदे, उत्सर्गवः साधुभिरकसात्तात्ता-
 दादि दावप्यानि, कस्मिन्निव कारणे सति आहारोऽपि दावप्य, परं वासां समीपे न किमपि प्राप्तं, यथा
 ४, यत्संभासाद्, यथा पार्थस्यादिभ्यो न दावप्यं न पुनस्तेभ्यः किमपि शशितव्यं यत्संभासाद्

दापागदण समोगे चउभोगे दानसभोगे नामेगे नो गदणसभोगे ॥ १ ॥ दाणसभोगे उस्सज्जण सज्जण
 सज्जणदि पापपत्तादे दापत्तपाणि फारणम्मि प आहारो साणसिगे न किञ्चि वेस्सव्व गदणसभोगे ॥ २ ॥
 गिदत्थमत्तिथिगदि भो नेत्ति न किञ्चि दिज्जद जद सेत्ति निष्कारणे देर पापच्छिप्प पिसभोगे वा, दाणस
 भोगे गदणसभोगे प ॥ ३ ॥ समोअण दिज्जद पेत्तप प पासत्पार्हेण न दिज्जद नप पेत्तप ॥ ४ ॥ किञ्चि
 जद नेत्ति दद गिणदद वा किञ्चि निष्कारणे पापच्छिप्प पिसभोगे वा "इत्थादि" इति साध्यादीना परस्परं वच्चा
 दिदानप्रदणचतुर्भङ्गिकाविचारः ॥ ८९ ॥

ननु कति विधो धादा, स हुत्तं क्व सार्दं साधुभिः कर्तव्यं केन च नेति चेद् ? उच्यते, विविधो धादा शुक्कादो ?
 विधादो २ पर्ययादयति ३ तेषां लक्षणाणि तु उच्यन्त्याप्यनङ्गी योदद्याप्यन उक्तानि अयूनि ॥

शुक्कादो विधादव पर्ययादस्तथापरः । "राजन् नेप विषायाद" कीर्तितः परमर्षिभिः ॥ ९ ॥

अस्यन्तमानिना सार्वे दूरस्थितेन वा हृद । पर्यधिटेन सूत्रेन शुक्काद प्रकीर्तितः ॥ १० ॥

विजयदस्सतिरात्तादि साधय मत्पराजयात् । पर्यस्येति विषाज्येप मत्पराजोन्पर्ययर्धनः ॥ ११ ॥

लंघिकयास्पर्धिना तु स्थापू दुःस्थितेनाऽमदात्मना । लज्जतिप्रधानो यः स विधाद इति स्मृतः ॥ १२ ॥

विजयोपपन्न सदीप्ता दूर्लभस्तत्त्ववादिनः । तदुभायेऽप्यन्तरापादिवोयोऽष्टविधानकृत् ॥ १३ ॥

परतोपप्रधानत मत्पत्यन मु पीमता । स्वशास्त्रमात्मतत्त्वेन धर्मवाद्य च्याहृत ॥ १४ ॥

एवं यत्र साधुभिर्धनपाद एव कारणे सति कथम्यो नाज्यो यो, सोऽपि साध्यमिषि सद् न कर्तव्य एव, साभिमतसि तैः सह

नेन कर्तव्यं प्राप्तिमिषावय, एवम् एकमात्राचारीकसाधुभिः सह धर्मस्वादमिषि सह निष्कारये वादो न कर्तव्य एव, कारणे तु कर्तव्योपार्ज्यावि “यदुक्तं यच्च कल्पवृक्षा”

सम्भोरभो सम्भोरप्य सम पाप करोर कारणे । परितस्सणानिमित्त सम्भोगो यो गुण ॥
एतच्चावैरत्नाभासविनिर्भव पञ्चमविषयपरिग्रहो वाद सम्भोरभो सम्भोरप्य सम निष्कारणे वाद्य करोर पाप

सम्भोरयो सम्भोरपादि कारणे निष्कारणे वा वाप करोर पापश्चित्स विसम्भोगो वा एवमेव “सज्जर्षेण वा”
इत्यादि ॥ इति त्रिपिबिषयादस्य रूपकधनपूर्वक साधूनां वादकरणाऽकरणविधत् ॥ ९० ॥

अनु सम्भवेन सुसाधुना इष्टदयादिभिर्विध्यमानानां सुसाधूनां यथा साहाय्यं क्रियते तथा ॥ १ ॥ यथा ब्रह्मद्रव्यापदादिषां चान्नादिविनाशकमि-

गत्यात्तत्र च नृप कल्पलयादद्रव्यम् उत्थाय नवा ॥ ३ ॥ 'उच्यते' चारित्र्यवत् साधो सर्वप्रयत्नेन साहाय्यं कर्तव्यं
 चारित्र्यदीनस्य तु एकवारं कृत्वा उपालम्भो देयः, यदि पुनरेतादृग् अकार्यं करिष्यसि तर्हि त्वं न मोक्षयिष्याम इति, मर्यादाप्र
 तिपक्षं साधुमर्चिन्व सन् यदि पुनरपि गृह्यते तर्हि सतथारान् अपि मोक्षणीयम् "पञ्चकल्पचूर्णो इत्यमेव उक्तत्वात् तथा च
 सध्वयवत्त्वत्वात् "समर्थश्च साधुश्च विचारार्थं वि साहस्रं कीदृ "तत्र" चारित्र्यस्त्वित्यस्य सर्वप्रयत्नेन कर्तव्यम् 'यः पुनश्चारित्र्यही
 नस्तस्य सद्यः कार्यं" तस्स पुणो काव सवालम्भम् अत्र पुणो परिसि करेसि ततो ते ण मोक्षमो, किं अणुश्रुयन्तस्स
 जीयिष्या पोदस्स भगुद्रवम्मत्स वि कीरर ज्वरेव संविगास्स "इत्यादि" कथम् मोक्षमो सतो पुणोपि चेपिजा
 किं मोक्षपञ्चो न मागभञ्चो" उच्यते "सप वि वारा मोक्षपञ्चो मज्जापापविञ्चो" इत्यादिः ? "तथा चैत्यनिमित्तं
 नर्पानं कल्पलयादिद्रव्यं साधुना नोत्पादनीयं पुरस्सकलत्वात् तस्येति, यदि उत्पादयति तर्हि तस्य ज्ञानदर्शनेन चारित्र्यादिसिद्धिर्न
 भवति, पञ्चकल्पचूर्णा निषिद्धत्वात्, तत्पाठस्तु अग्रे दर्शयिष्यते" २ तथा पूर्वप्रवृत्तानि चैत्यसम्बन्धित्वेन तद्विरुद्धादीनि,
 यदि सिद्धत्वात् ताम्रवलेन अपहरन्ति, राजमटादिर्घा अपहरेत्, तर्हि तपोनियमसंप्रवोच्ये साधुर्पि न मोक्षयति तथमं वा न
 कर्ताति तदा तस्य ज्ञानादिसिद्धिर्न भवति, अज्ञातना च भवति, कर्म मोक्षयति तत्र उच्यते, एवं कर्म समुत्पन्ने सति राजादी
 नाम् पुर मधुराभायैरनुसिद्धिं क्रियत, धर्मो वा कल्पते, तद् अनिच्छतां च प्रासादकम्पनादिना मयपीडादिकं समुत्पाद्य
 विधा कर्तव्या "यदुक्तं पञ्चकल्पमाप्स्यूर्णयो" चेदस्य निमित्तं कल्पदिरण्णसुषण्णं भगुच्च उच्यते तस्स नापाद-

सणचरिषामनोषरणादधातिकरणसोद्री न भवद् “गादा” स्वेत्तरिरण्ण जया पुण पुम्बपयसाणि स्वेत्तरि
 णादुपपधउप्पयाद् जया मद वा चेइयाण लिगत्था वा चेइमदब्धं रावलयलेण स्वायसि रायमवार्हे वा
 अण्णिदजा मया नचनियमसपजसो वि सहा जइ न मोयइ वा वार वा न करेइ तथा तस्स नाणाइसुद्धी न
 भवइ भसापणा य भवइ एव समुप्पण्णे कज्जे रायार्हेण पुब्बं अणुसिद्धी कीरइ, यम्मो वा से कइजइ, अणि
 उठंतस्स भत्तट्ठाणेण वा अवइरति, जसोवेउ पासाय वा कथेति” किमिदम् इत्यादि” वेसलमेवसवावपञ्चकुक्कस
 विपण्णिकवत्तवम १६३ पदे, तथा

कुलगाणसपचेइपयिणासारुत्त कारणेसु नाणवरिसणचरिसारप पयिसेवमाणो सुद्धो जयणाए ॥१६८॥ सिपाठः
 अटनवत्सधिककवत्ते पन्न, इवि समयंसाधोरापद्गवसाधुणर्मत्सादिसाहाय्यकत्थ १ वेत्सनिमिषाऽपूवेप्रम्माञ्जुत्पादन २
 वेत्सद्रम्मापद्गरकादिइइज्जनविषादानादि ३ विचारः ॥ ९१ ॥

ननु वेत्सपदे विनम्रविमोपरिममरीहइदिक्कं चेइ मयेव धरिं ताया उपपुक्कभादापमावे सुसाधुना स्वर तदयनयन कायं
 न वा, उपपदे, अत्तपदोपत्तात् कर्पणमेव, अन्मया मुकमायविषाऽपवे, मुक्कम् एवत्तकत्तमाय्वादी ॥

एवमाकोटिगजालिगकोत्पलहारी अ ववरिगेहे अ सारिदममसादिते लज्जया मुक्का य भवसीए ॥ १ ॥ सि
 अयमर्थं कोज्जि मदात्ता काज्जि मात्तादी विनमसादं इट्ठा वेत्स नम्रकर्तुं मय्ये जाताः तत्र कवचित् भव्यंताज्जोपान्ते तेज्जे

भगवत्प्रतिभाया उपरिष्टत् स्तुताकौलिष जास्तिकप्रमरीष्टादिक दृष्टा च यदि तेषां हृद्भव, कोऽप्या याद स्रप खन् न दृ॥१३
यात् तदा गुह्यमार्थमिष माप्नोति, सर्वकारणे तु लघुमार्थमिषमिति, एव क्षिप्तप्रतिभोपरि आद्यातनादेतद्विषादीन् अपि आभित्य
पोष्यम्, इति सुसाधूनां क्षिप्तप्रतिभाऽप्याप्तानिधारणविचारः ॥ १२ ॥

ननु साधुभिर्यदापि कदा प्रधातनीयानि, अप्रधातने च को दोषा, उच्यते, यद्यापि वर्षाफालाद् अर्वाणेव प्रधात्मानि,
अथ न प्रधात्यन्त एव एव दोषा भवन्ति ॥

अदभारगुह्यपणः सीयलपावरणज्जीरगोस्तये । ओभाषण कायपदो पासासु अघावणे दोस्ता ॥
मत्तन अतिगुल्बि भवन्ति, तथा, गुरुष्वधि, क्षीर्यन्ते पनसम इव लगति, (पनक) (कुल्ली) क्षीरलसमावरणे चाऽजीर्णं
भवति, तत्रय ललनता भवति, तथा “ओदापणसि” परिमवो भवति कायवषम भवति, यानि हि आर्द्राणि अयोवन्ति सन्ति
अपृक्षयादीन् विनाशयन्ति, एन वर्षसु अप्रधातने दोषा, कदा प्रधातनं कार्यमित्याह ॥

अन्यस्ते चिभ धास स्रव्य उपरिं पुषति जयणाए । असर्देए दृष्यस्स उ अदृणामो पापनिज्जोगो ॥

अथाह एव वर्षाफाल अर्धमासमाश्रण सर्वम् उपरिं प्रधातयन्ति यत्रतया “दृष्यस्सधि” तज्जोदकस्य अत्यन्ते
जपन्यवोऽपि पात्रपरिकरं प्रधात्यः, एन गृहस्था भिक्षां प्रपच्छन्तो न द्रुगुत्सन्ते “इत्यादि” ओषनिर्मुक्तिद्वयप्रणयो, किम
चोत्प्रेषाजनाय पृहस्यमाजनेषु शुण्डादिषु निम्नोदकप्रकारणं कुर्वन्ति, कदा मेघे प्रवर्ष्य स्थिते सति प्रदीपे च क्षारं प्रक्षेपणीयो येन

समिचठा न मातीत्यादि, वक्षप्रयातनानन्तरं, पश्चात् तस्य प्रयातनमस्तथ एककल्याणार्कं प्रापयितुं दीयते, तयचा-
सदप्रकरणम् इत्यर्थ, इत्यादि' सर्वोऽपि अधिकारकर्मैव सोऽप्यो भस्तु आचारार्थे "न मोदस्य इत्यादिपाठः स तु मायो जिनक-
ल्पिकाज्येषु इति वचनम्, इति साधूनां वक्षप्रयातनविचारः ॥ ९३ ॥

ननु यदि तत्रैव यूका समुत्पद्यन्ते तर्हि प्रयातनसमये को विधिः, उच्यते, वक्षान्तरितवहसेन अन्यस्मिन् वक्षे पदप्रदीसंक्रा-
मणं कृत्वा पश्चात् वत्प्रयातन कार्यमिति "यदुक्तम्, ओषनिर्मुक्तिसूत्रप्रश्नोः" तत्र च पदप्रदीसक्रामणं कथमित्याह ॥ "वयप्या
संक्रामणा" मठनया वक्षान्तरितवहसेन अन्यस्मिन् वक्षे पदप्रदी' सक्रामयन्ति तयो वाचयन्ति, इत्यादि, इति साधूनां वक्षान्तरे
युक्तसंक्रमणविचारः ॥ ९४ ॥

ननु स्फुटितं वचनम् किमन्तः साधयः समुप गच्छन्ति किम् उदकं च सार्धं पृच्छन्तीति चेद् ? उच्यते, ओषनिर्मुक्तयुक्तम्
इदमुदकम् "दो दो गच्छति" द्वौ द्वौ गच्छथो न पूर्वको गच्छति, तत्र च "विष्कृद्वं तु वेष्णु" वयप्यां साधूनाम् अर्थे यावद्
उदकं भवति तावत् सार्धं वा गृहीत्वा वचनम् परं न पुनरिति समर्थेयमित्यर्थः इत्यादि "विसृतादिना तु सैव विदोक्ता, पुनस्तदा
इष्टका वीरादिमयानि जालानि शुषमोष्ठ्यनार्थं यद्यन्ते, इति सूक्तव्याख्या" इति साधूनां स्वच्छिन्नगमनविधेर्विचारः ॥ ९५ ॥

ननु साधय परस्पर किमपि अन्तरिणां स्थापयितुं पात्रेभ्यश्च किमपि दूरं स्वयन्ति "उच्यते" उत्सर्गवः परस्परं इक्ष्वाक्याज्य-
मिता जगन्ति अन्तगतं अनेकविधयोग्यप्रमाणं यथा तावदेतौ विनियोजयन्ति ॥ ९६ ॥

इत्यादिरय बहुषिकारः स ओषनिर्मुकरवगन्तव्यः, इति साधूनां श्रवणसमय परस्परवार्तायाः ॥ ११ ॥
ननु पथि गच्छता साधूनां कर्म मार्गः प्रष्टव्यः, उच्यते, बालाय स्मृतिराप य शुद्धीनशुक्लरूपाय न प्रष्टव्यः, किन्तु
मन्थमवपस्त्वुपद्रवाय प्रष्टव्यन्तत्रापि सार्धमिफगृहस्तद्रूपाय तदभावे अन्यवार्तिकमप्यमपुरुषद्रवाय धर्मलामशुरस्सरं श्रियपूर्वकं
प्रच्छनीयम्, यत्रयु अष्टसु मदसु दोषा भवन्ति, पृच्छत वे एष दोषा समधिकाः, संघतीवर्गे संघतीविषये पृच्छत सर्वः, केषु
त दाया इत्याह ॥

यतो परं न ज्ञाणारं पालयचये न ज्ञाणारं वा वि ॥ पठिस्थिमज्जिमसका इत्यरे न ज्ञाणति सका य ॥ ४९ ॥

क तदिं एतपस्मिन्न मच्छनीयम् इत्याह ॥

पासद्विभो मुच्छिज्जा पदमाणां अवदमाणा वा अणुषरज्ज वा पुच्छेज्जा हुत्तिरक नेष पुच्छेज्जा ॥ ५० ॥

वार्धं विवत् सर्माय व्यसस्मिन् पृच्छत्, किं विवृष्टं सन्त पृच्छत् वन्दन कुर्याणम् अकुर्याणं वा अय असौ समीपम् अवि
ष्टम्य पात्यप ततोऽनुप्रबन वा कृत्वा कतिचिद् पदानि गत्वा प्रष्टव्यः, अथाऽसौ पृच्छयमानोऽपि न किंचिद् वक्तुं दृष्ट्वा
प्रजातिं ततो नैव प्रच्छनीय इति, यदा तु तादा पुनरप्यप नास्ति तदा एतस्मिन्निवदादिरपि यतनया पृच्छत ॥ इत्यादि ओषनि
र्मुक्ताः इति साधूनां पथि मागाग्रश्रविचारः ॥ ९७ ॥

ननु स्थानसाधोः प्रतिशरणे यथा ऐर्ष्यको गुण साधुकारप्राप्तादित्थया पारलौकिकोऽपि कश्चिद् गुणो विधत्ते नवा, उच्यते, अस्ति एव, आगमे तस्य शीर्षकमस्तिपुन्यत्वेन अभिधानात् अहम्भक्तेस्तु परम स्वर्गोपवर्गहेतुत्वाद् इति “यदुक्तम् व्योषनिर्मुक्ति इवो “गिलाषधि” साधु कदाचिद् तत्र प्राप्ते प्रविष्ट इदं पश्यथाद् यद् उत अत्र भजन आस, तत्रय सत्परिपालनं कार्यं परिपालने च कथं न पारलौकिका गुणा इति ॥

ओ गिलाण पडिपरह सो म पडिपरह ओ म पडिपरह सो गिलाण पडिपरह स्मि”

ध्वननप्राप्तादित्थादि, तथा इहत्कल्पयवो प्रथमसुखेऽपि उक्त ॥

ओ गिलाण पडिपरह से मम नाणेण दसणेण चरित्सेण पडिपमर “इत्यादि मगवदम्माज्झायनादिति” इति ग्लानसाधुप्रतिचरय भगवद्भक्तिकवत् महाकसमिविचिचार ॥ ९८ ॥

ननु सुसाधुना ग्लानस्य पार्थस्सादे’ प्रतिशरणं कर्षम् नवा, उच्यते, अनापवादधारणार्थं सन्मार्गविचारणार्थं च स्तोत्रितं कर्म कर्तव्यमेव यदुक्तम् व्योषनिर्मुक्तौ

“एस गमो पचपर वि नीयार्हेण गिलाणपडिपरणे” । फासुअकरणनिकायण कदणपडिक्कामणगमण ॥ ९९ ॥
समाधणे वि सरो देजलियसरटजयणसमएसो अविसेसे निन्दगाण वि न एस अम्व लको गमण ॥ १०० ॥

